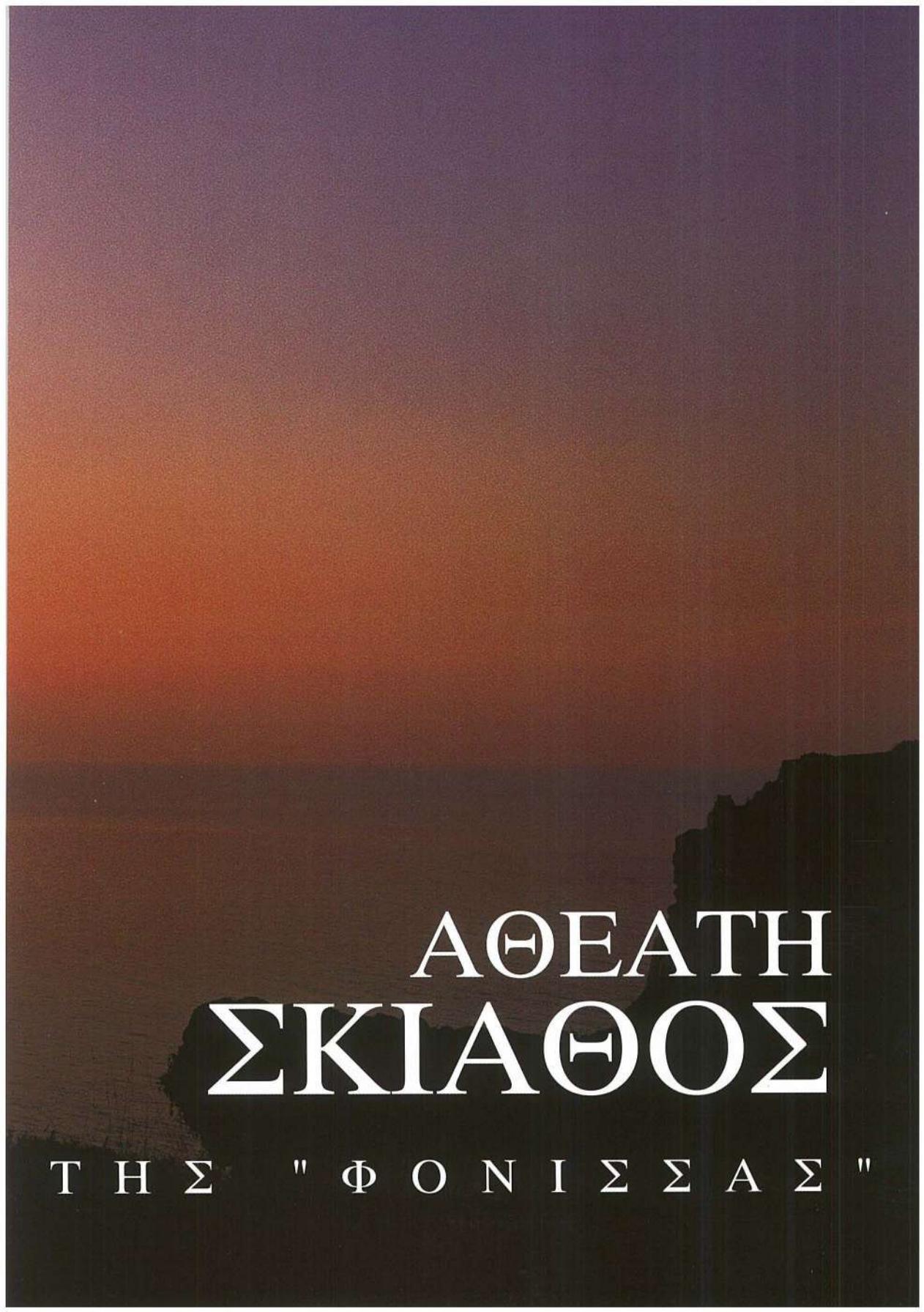

ΚΕΙΜΕΝΑ: ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΜΠΑΣΓΙΟΥΡΑΚΗΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΓΓΟΣ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: **ΑΝΝΑ Α. ΚΑΛΑΪΤΖΗ - ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΓΓΟΣ**

Σ Τ Α Χ Ν Α Ρ Ι Α

ΑΘΕΑΤΗ ΣΚΙΑΘΟΣ

Τ Η Σ " Φ Ο Ν Ι Σ Σ Α Σ "

ΣΤΗ ΣΚΙΑΘΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ και της ανάπτυξης κάποιες εικόνες εξακολουθούν να θυμίζουν το παρελθόν και την παράδοση.

Mετά από τρεις επισκέψεις σε διάστημα μιας 20ετίας πίστευα, ότι τη γνώριζα τη Σκιάθο. Είχα κολυμπήσει στις πιο περιώνυμες ακτές της, τις "Κουκουναριές" και τα "Λαλάρια", είχα επισκεφθεί το σπίτι - μουσείο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη και είχα περιδιαβεί για ώρες τα στενά της. Επί πλέον είχα γεντεί τις νοστιμιές στα ουζερί και στις ταβέρνες της και είχα ξήσει την ένταση της νύχτας σε κάποια απ' τα μπαράκια της. Εξίσου καλά νόμιζα ότι γνώριζα το πιο ξακουστό πνευματικό της τέκνο, τον ασκητικό **Παπαδιαμάντη**, μέσα από περικοπές έργων του στα σχολικά βιβλία ή μέσα από κάποια μικρά του διηγήματα. Το καλοκαίρι του 2002 οι καλοί μας φίλοι, ο Πέτρος και η Τατιάνα, είχαν την ευγένεια να μας χαρίσουν ένα βιβλίο.

- Να ένα βιβλίο διαφορετικό, για σας που

ταξιδεύετε, ήταν το σχόλιό τους. Τα ερωτηματικά άρχισαν ήδη από το εξώφυλλο.

Στο επάνω μέρος ήταν γραμμένες οι λέξεις: "Φωτογραφικό Οδοιπορικό Γιάννης Μάγγος" και στο μέσον: "Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη Φόνισσα".

Ποια σχέση μπορούσε να έχει η "Φόνισσα" που διαδραματίστηκε τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα με κάποιο "Φωτογραφικό Οδοιπορικό", που εξαγγέλλετο στο εξώφυλλο;

Την απάντηση έδινε ο Γιάννης Μάγγος, στον πρόλογό του

..."Καλούμε λοιπόν τους φίλους του Παπαδιαμαντικού έργου, τους φίλους της Σκιάθου, τους φίλους της Ελληνικής φύσης ν' ακολουθήσουμε τον Παπαδιαμάντη στα μέρη όπου τοποθέτησε την περιπλάνηση της Φόνισσας, περιδιαβαίνοντάς τα όχι μονάχα με τη φαντασία μας, στηριγμένη στο Παπαδιαμαντικό

κείμενο αλλά και με αμεσότερη εμπειρία μέσα από ετούτο το φωτογραφικό οδοιπορικό, στο οποίο τα μέρη αυτά εικονίζονται κατά τη σειρά της διήγησης, σε φωτογραφίες που αποδίδουν όσο το δυνατόν αληθινότερα το φυσικό τοπίο. Χάρη στις φωτογραφίες αυτές θα είναι δυνατή η επίσκεψη στο "Κακόρρεμα", στο "Μονοπάτι στο Κλήμα", στο "Στοιβωτό" και σε εκείνους που δεν θα είχαν την τόλμη να την επιχειρήσουν "εκ του φυσικού", αφού τα τοπία στα οποία αναφέρεται το οδοιπορικό της περιπλάνησης και καταδίωξης της Φόνισσας είναι εξαιρετικά δύσβατα και, μπορούμε να πούμε, για τον μη έμπειρο πεζοπόρο ακόμα και επικίνδυνα".

Δεν είχε άδικο ο Γιάννης Μάγγος. Μια πρώτη φυλλομέτρηση του βιβλίου μας φανέρωσε τοποθεσίες της Σκιάθου άγνωστες, δυσπρόσιτες, κρυμμένες καλά από τα μάτια του θερινού επισκέπτη. Αργότερα, η προσεκτική ανάγνωση της "Φόνισσας" σε αντιστοιχία με το εμπνευσμένο φωτογραφικό υλικό που συνόδευε το κείμενο, μας αποκάλυψε την περιπτειώδη, την απέλπιδα προσπάθεια της Φόνισσας να ξεφύγει από τους διώκτες της μέσα από απόκρημνα μονοπάτια, ιλιγγιώδεις γκρεμούς και επικίνδυνα περάσματα.

Η μεγαλύτερη ωστόσο πρόκληση, η ιδέα που περισσότερο από κάθε άλλη μας συνάρπαξε, ήταν να ξήσουμε κι εμείς σ' ένα βαθμό τις εμπειρίες του Γιάννη Μάγγου και παράλληλα να γνωρίσουμε το αθέατο αυτό κομμάτι της Σκιαθίτικης ενδοχώρας. Δεν είχε καμία αντίρρηση ο Γιάννης να επαναλάβει μαζί μας ένα τμήμα του μεγάλου αυτού οδοιπορικού. Δεν έμενε παρά να ορίσουμε την ημερομηνία της άφιξής μας στο νησί...

στην προκυμαία. Όση φαντασία κι αν διέθετε, ποτέ δεν θα περίμενε μια τέτοια εξέλιξη ο Μιχ. **Περάνθης**, όταν σκιαγραφούσε την εικόνα που παρουσίαζε η πόλη της Σκιάθου στα μέσα του 19ου αιώνα.

"Η Σκιάθος είναι ένα νησί λησμονημένο στα κύματα που κατεβάζει τ' αγιονορότικο πέλλαγος. Δυο ξύλινες αποβάθρες και μια σειρά χαμηλά μαγαζιά είναι η παραλία της. Ύστερα αρχίζουν τα σπίτια. Πέτρινες σκάλες ασβεστωμένες, μικρά χρωματισμένα παράθυρα, ξύλινα μπαλκονάκια με μυρωδικά, ως τα μισά του σταχτιού λόφου, που γονατίζει, λες, εκεί πίσω, για ν' ακουμπάει στη ράχη του τα τελευταία της σπίτια η πολύχηνη".

Ενάμιση αιώνα μετά η Σκιάθος διαφέρει πολύ από το "λησμονημένο νησί" του Περάνθη, πρέπει να ψάξεις πολύ μέσα στα τρίσβαθα του οικισμού για ν' ανακαλύψεις τα "μικρά χρωματισμένα παράθυρα" και τα "ξύλινα μπαλκονάκια με μυρωδικά", εξουθενωμένα όπως είναι ανάμεσα στα αναρίθμητα μαγαζιά, τα ουζερί, τις καφετερίες και τα μπαράκια.

Με κόπο ανοίγουμε δρόμο ανάμεσα από τροχοφόρα και ανθρώπους. Κάποιοι μπαίνουν μπροστά μας και μας σταματούν σχεδόν, επιμένουν να μας δώσουν μια κάρτα με τα ενοικιαζόμενα δωμάτια τους και να μας πείσουν μέσα σε δευτερόλεπτα, πως τα δικά τους είναι πλεονεκτικότερα. Άλλοι δεν λαβαίνουν καν τον κόπο να εκθεάσουν τις χάρες των καταλυμάτων τους. Εκτοξεύουν απλά τις κάρτες τους μέσα από το ανοιχτό παράθυρο του αυτοκινήτου. Η Άννα τις μαζεύει μία - μία και τις κρατάει για ανάμνηση. Ύστερα τηλεφωνεί στους οικοδεσπότες μας.

- Μείνετε εκεί που είστε, λέει η **Αλεξάνδρα**, σύζυγος του Νίκου Ρηγανά. Ανεβαίνω στο μπχανάκι και έρχομαι να σας παραλάβω.

Νομίζουμε αρχικά πως είναι μια τυπική εκπρόσωπος του Σκανδιναβικού Βορρά. Με τα ξανθά πλούσια μαλλιά της και την ευθυτενή κορμοστασιά δεν παραπέμπει καθόλου στον τύπο της καταπιεσμένης Σκιαθίτισσας γυναίκας και μάλιστα μάννας με τέσσερα παιδιά (!), που περιγράφει στα κείμενά του ο Παπαδιαμάντης.

- Κι όμως είμαι γνήσια Σκιαθίτισσα, λέει γελώντας η Αλεξάνδρα. Τα περισσότερα χρόνια ως την ενηλικίωσή μου τα έζησα με τους κτηνοτρόφους γονείς μου στο διπλανό βουνό,

ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ

Μέσα Ιουλίου, ηλιοβασιλέμα. Το μεγάλο οχηματαγωγό "Χαρούλα" ανακόπτει την ταχύτητά του και δένει στην τσιμεντένια προβλήτα του λιμανιού της Σκιάθου, δίπλα από το Μπούρτζι.

Μας υποδέχονται ένα δάσος από κατάρτια ιστιοφόρων, μερικές δεκάδες πολυτελή σκάφη αναψυχής και ένα ετερόκλιτο πλήθος ανθρώπων που πηγανούρχεται ασταμάτητα

πάνω από την πόλη.

Ακολουθούμε την μηχανοκίνητη Αλεξάνδρα και σε τρία λεπτά φτάνουμε στα ενοικιαζόμενα διαμερισματάκια της οικογένειας Ρήγανά. Το κατάλυμα βρίσκεται στον κεντρικό περιφερειακό δρόμο της Σκιάθου, μέσα σε μια απλόχωρη έκταση με πολλά και ωραία λουλούδια, οπωροφόρα δέντρα, φροντισμένο γκαζόν και μια τεράστια πέργκολα με παχιά σκιά, που δημιουργείται από τα πυκνά φυλλώματα υγιέστατων κληματαριών.

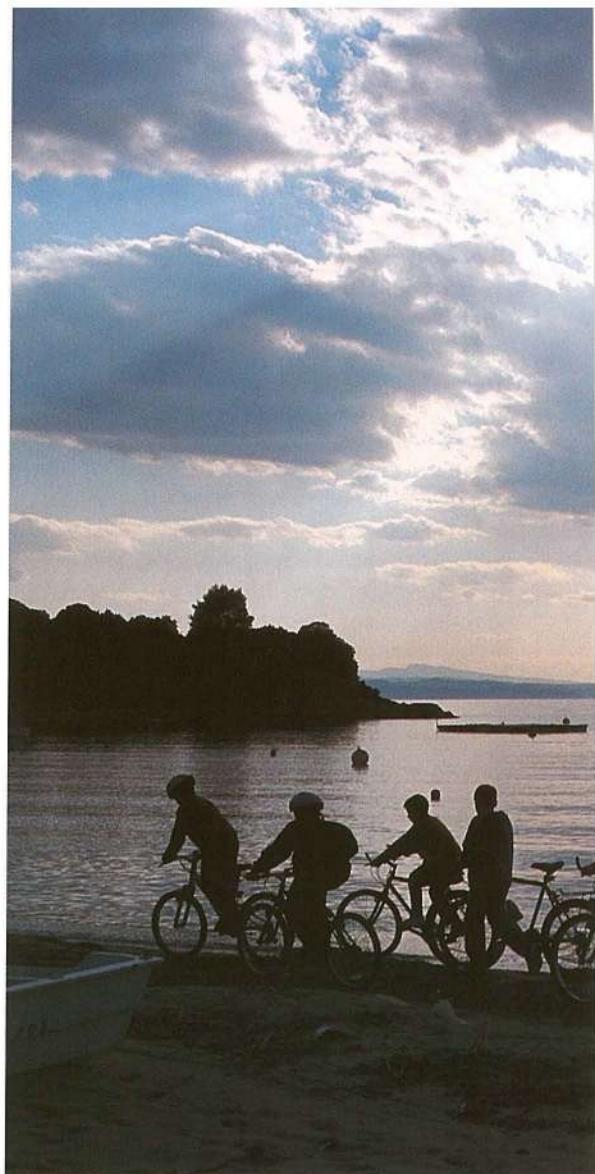
Μας υποδέχεται ο **Νίκος Ρήγανάς**, πιστός συνδομητής του περιοδικού, που δείχνει ιδιαίτερα χαρούμενος, μόλις μαθαίνει τον αριθμή λόγο επίσκεψής μας στο νησί. Το αποδεικνύει μάλιστα έμπρακτα φέροντάς μου έναν μεγάλο αριθμό βιβλίων, που έχουν ως θέμα τους τη Σκιάθο. Κάποια από αυτά, όπως οι τόμοι των περιφημών "Σκιαθίτικων" του καθηγητή **Φραγκούλα**, έχουν εξαντληθεί από καιρό και είναι ήδη δυσεύρετα.

Το μάτι μου πέφτει σ' ένα βιβλίο μικρών διαστάσεων. Είναι το χαρακτηριστικό μικρό σχήμα των εκδόσεων του "Βιβλιοπωλείου της Εστίας".

- Αυτό σκοπεύω να σου το χαρίσω, λέει ο Νίκος. Είναι ο **"Κοσμοκαλόγερος"** του Μιχαήλ Περάνθη.

Τον ήξερα τον Κοσμοκαλόγερο αλλά δεν είχα αξιώθει ποτέ να τον διαβάσω. Είναι η μυθιστορηματική βιογραφία του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, δομένη με τρόπο εκπληκτικό από τον Περάνθη, που αποκαδικοποιεί όλη τη φιλοσοφία και τη στάση ζωής, όλο το ψυχικό μεγαλείο του έχοχου αυτού διανοητή, που παρέμεινε ταπεινός, ασκητικός και απόμακρος ως το τέλος της ζωής του. (Τις επόμενες μέρες της παραμονής μας στη Σκιάθο είχα την ευτυχία να ολοκληρώσω την ανάγνωση του Κοσμοκαλόγερου στην ίδια την πατρίδα του Παπαδιαμάντη και να αισθανθώ αυτό το ιδιαίτερο προνόμιο κάποιουν, που πίνει και χάρεται ένα εξαισίσιο κρασί στον τόπο παραγωγής του. Η Άννα από την πλευρά της όχι μόνον διάβασε αλλά **μελέτησε** τη Φόνισσα, ανακαλύπτοντας στο έδαφος της Σκιάθου πολλά από τα σημεία που περιέγραφε στο μυθιστόρημά του ο συγγραφέας).

Το ίδιο βράδυ συναντάμε τον Γιάννη Μάγγο σ' ένα από τα ουζερί του λιμανιού. Όμορφη ώρα. Μετά τη ζεστή και την άπνοια του δειλινού, ξυπνάει από τον λίθαργο του ο

θαλασσινός μπάτης και μας χαιδεύει.

Καθώς πλησιάζει ο Γιάννης τον αναγνωρίζουμε αμέσως από το ανάλαφρο βάδισμα του πεζοπόδου, τό αθλητικό παράστημα του γυμναστή, το ζωηρό και διαυγές βλέμμα του φυσιολάτη. Είναι ο άνθρωπος που ανέλαβε το οργικέλευθο αλλά και δύσκολο εγχείρημα, να κάνει ακόμη πιο παραστατικές τις περιγραφές του Παπαδιαμάντη, επενδύοντάς τες με εικόνες.

Το σημαντικότερο όμως ίσως επίτευγμα του Γιάννη δεν είναι αυτή καθ' εαυτή η ολοκλήρωση του έργου του αλλά η καθολική και προθυμότατη, σ' αυτό, συμμετοχή των μαθη-

Η φυσιολατρία αναιπύσσεται από τη νεαρή ηλικία στη Σκιάθο

τών του. Δεκάδες νεαροί Σκιαθίτες και Σκιαθίτισσες αφιέρωσαν οικειοθελώς τον έλευθερο χρόνο τους, ακολουθώντας με ενθουσιασμό τα βήματα του καθηγητή τους. Παλιά μονοπάτια ανιχνεύθηκαν, πολλά απ' αυτά διανοίχτηκαν και συντηρήθηκαν, εκκλησάκια ξεχασμένα και βουνίσιες πηγές ανακαλύφθηκαν, στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος με βότανα, θάμνους και δέντρα καταγράφηκαν, κορυφαία σημεία θέας επισημάνθηκαν και αποτέλεσαν τόπους χαλάρωσης, κεφιού και ανταλλαγής απόψεων ανάμεσα στον καθηγη-

τή και τους μαθητές του. Μέσα απ' αυτές τις υγιείς δραστηριότητες οι νεαροί Σκιαθίτες γνώρισαν την κατασταλγιένη σοφία του κορυφαίου πνευματικού τέκνου της πατρίδας τους και ταυτόχρονα τη σοφία της δομής του φυσικού περιβάλλοντος και την ομορφιά του τόπου τους. - *Kai den elai tychaio, pon polla ap' auta ta paidia xesopasas se kalamata, otan antikronisan tηn teorastia katasdrofij apo tη photia tou 2000 sta oneiromenata ekeina peukodasou tηs Skiaothou, pon ligio kaqod pon sti oikia toun xekouqazontan, kataligyei o Giannis Maggos.*

ΣΤΗΝ ΑΘΕΑΤΗ ΣΚΙΑΘΟ

Όποιος επιχειρήσει συστηματικά ν' ασχοληθεί με τη Σκιάθο είναι τυχερός. Υπάρχει ένας ανεξάντλητος πλούτος από στοιχεία ιστορικά, γεωγραφικά, γεωφυσικά και πολιτιστικά, είντε διάσπαρτα στα πάνω από 100 διηγήματα του Παπαδιαμάντη είτε συστηματικά καταγραμμένα στο τεράστιο συγγραφικό και ερευνητικό έργο του καθηγητή **Φραγκούλα**. Και μόνον η επιγραμματική αναφορά στον όγκο τούτων των στοιχείων θα απαιτούσε τόμο ολόκληρο και οπωσδήποτε θα υπεραγόρτιζε το στόχο αυτού του άρθρου. Θα περιοριστούμε λοιπόν σε μια συντομότατη εξιστόρηση των εμπειριών μας από τους σημαντικότερους τόπους της αθέατης Σκιάθου. Ένας τέτοιος τόπος που αρχικά μας εντυπωσίασε είναι η περιοχή της **Κεχριάς**, στο ΒΔ άκρο του νησιού. Είναι μια μεγαλόπρεπη χαράδρα με παρθένα βλάστηση, που στο νότιο τμήμα της οριοθετείται από τις κατάφυτες πλαγιές του **Αραδιά**. Από το καλό δασικό οδικό δίκτυο αυτής της περιοχής ξεκινάει μια παράκαμψη, που μετά από 1,1 χλμ. εξαιρετικά δύνσβατον δρόμου, καταλήγει στη **Μονή της Κεχριάς**. Το μοναστήρι με τις λιτές του εγκαταστάσεις έχει από χρόνια εγκαταλειφθεί, το πευκόφυτο όμως περιβάλ-

λον είναι μαγευτικό, με θέα εκπληκτική στη θάλασσα και στις πλαγιές του Αραδιά, τόπος ιδανικός για ξεκούραση και περισυλλογή.

Το Καθολικό της Μονής είναι υπέροχο, με τρούλο πλακοσκέπαστο, εξωτερικούς τοίχους βαμμένους μ' έναν ασυνήθιστο αλλά εντυπωσιακό συνδυασμό ροζ και γαλάζιου, ενώ σε διάφορα σημεία είναι εντοχισμένα διακοσμητικά πιάτα από τους μαστόρους. Οι εσωτε-

ΜΟΝΗ ΚΕΧΡΙΑΣ. Το γραφικότατο Καθολικό διατηρείται σε εξαιρετική κατάσταση, ενώ στο εσωτερικό κυριαρχεί το ξυλόγλυπτο τέμπλο και οι πολύ καλές τοιχογραφίες.

ΒΔ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΣΚΙΑΘΟΥ. Το βλέμμα και η ψυχή γαληνεύουν με το μαγευτικό φυσικό περιβάλλον και τα εκπληκτικά παράλια. Ο Σταύρος Τσιμπλιαράκης στο ερημητήριό του. (Δεξιά)

ρικές επιφάνειες των τοίχων είναι κατάγραφες με τοιχογραφίες εξαιρετικής τέχνης, ενώ αξιοσημείωτο είναι και το ξυλόγλυπτο τέμπλο από ξύλο καρυδιάς. Δεξιά της εισόδου του Καθολικού μια βρυσούλα με δροσερό νερό μαζ ἔδιψάει.

Ένα ασύγαστο ρέμα με κρυστάλλινο νερό διασχίζει τη Χαράδρα της Κεχριάς. Πιστός σύντροφος δίπλα του, σ' όλο του το μήκος, είν' ενα παραδεισένιο μονοπάτι, που καταλήγει

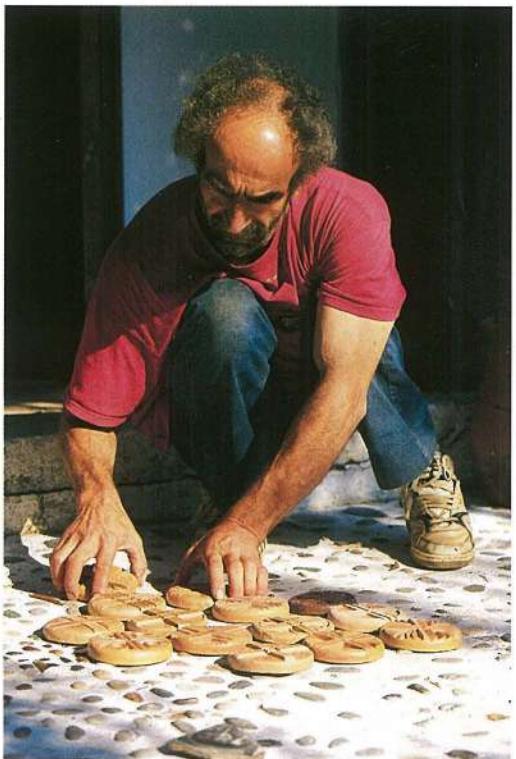
ως τη θάλασσα, στον ονομαστό για την γραφικότητά του ομώνυμο ορμίσκο. Μισοκρυμμένα από τη βλάστηση σ' όλη αυτή τη διαδρομή διακρίνονται πού και πού τα ερείπια παλιών αγροτόσπιτων και νερόμυλων.

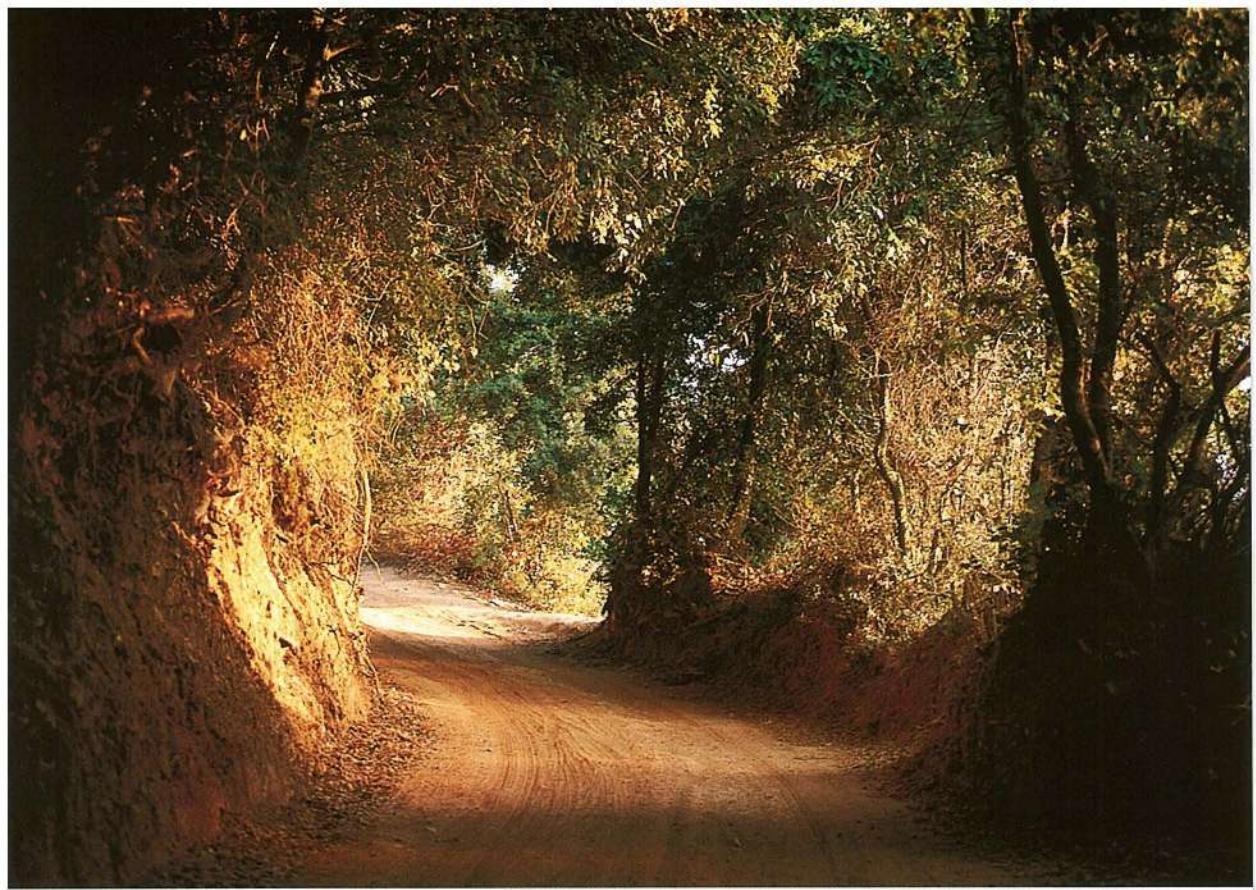
Σ' αυτόν όμως το μαγικό τόπο, που δεν ξέρεις τι να πρωτοθαυμάσεις, ιρύβεται ακόμη μία έκπληξη, μόλις μερικές εκατοντάδες μέτρα από τη θάλασσα. Είναι το "ερημητήριο" του Σταύρου Τσιμπλιαράκη κυριολεκτικά εξαφα-

νισμένο μέσα στα δέντρα που γέννησε η Φύση και μέσα στα οπωροφόρα που φύτεψε ο Σταύρος. Λιθογλύπτης, ξυλογλύπτης, κατασκευαστής τζακιών και βρυσών, βαθύς γνώστης των ιστορικών και πολιτιστικών στοιχείων της Σκιάθου, ο Σταύρος είναι μια πολυσχιδής προσωπικότητα, που περνάει μεγάλο μέρος του ελεύθερου χρόνου του στη φύση. Εδώ και χρόνια είναι φίλος και αναγνώστης του περιοδικού μας. Στο αυτοσχέδιο αναπαυτικό ξύλινο παγκάκι μας προσφέρει καφέ και ένα θαυμάσιο φυσικό χυμό σε χοώμα ρούμπινι, που έχει παρασκευάσει από τα "τζάνερα" των δέντρων του. Μας χαρίζει ένα αρωματικό χόρτο, το "μελισσόχορτο", ιδανικό φάρμακο για στομαχικές διαταραχές. Τον αποχαιρετάμε με την βεβαιότητα, ότι δεν είναι η τελευταία φορά που συναντιόμαστε.

Ακολουθούμε βόρεια της Κεχριάς το καλό χωμάτινο οδικό δίκτυο, που μετά από λίγο περνάει από το ωραίο πετρόχιστο εκκλησάκι της **Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριας**. Το περιβάλλον είναι ονειρεμένο, δύσκολα οι ακτίνες του ήλιου διαπερνούν τα πυκνά φυλλώματα από τις τεραστίες άριες και τα

ΦΥΣΙΚΗ ΑΨΙΔΑ ΣΠΑΝΙΑΣ ΟΜΟΡΦΙΑΣ στο δρόμο για το Κάστρο, στο βόρειο τμήμα του νησιού.

σφενδάμια. Είναι ο τόπος που συνήθιζε να έρχεται ο Παπαδιαμάντης, όταν έγραφε την "Φαρμακολύτρα". Η έκπληξη όμως έρχεται μερικά μέτρα δίπλα από το εκκλησάκι. Είναι τα ερείπια μιας αρχαίας "φρουκτωρίας", ενός σηματοφορικού σταθμού δηλαδή, που με τους υπόλοιπους τρεις ανήκε στο σύστημα φρουκτωριών της Σκιάθου. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, από αυτούς τους σταθμούς ειδοποιήθηκαν το 480 π. Χ "δια πυρσών" οι Έλληνες που βρίσκονταν στο Αρτεμίσιο της Εύβοιας για την εξόδο του Περσικού στόλου από τη Θεσσαλονίκη.

Από την ύπαρξη του αρχαίου αυτού πύργου η τοποθεσία ονομάζεται "Πυργί".

Συνεχίζουμε για λίγο ακόμα τον χωματόδρομο που μετά από ενάμιση περίπου χιλιόμετρο καταλήγει στο βορειοδυτικότερο άκρο της Σκιάθου, στο ακρωτήρι του Αγίου Σάωντα. Με ένα καλογραμμένο μονοπάτι μέσα σε ελαιώνα φτάνουμε σε 4 μόλις λεπτά στην

κορυφή του λόφου. Εδώ δεσπόζει ο "Άγιος Σάων", το γραφικό εκκλησάκι, που σύμφωνα με εντοιχισμένη μαρμάρινη πλάκα, ανακαινίσθηκε το 1911 στη μνήμη του ερειπωμένου ναίσκου, που βρίσκεται στο μικρό νησάκι δίπλα στην ακτή, ακριβώς κάτω από το λόφο. Βρισκόμαστε σ' ένα από τα θεαματικότερα σημεία του νησιού. Από το υψόμετρο των 120 μέτρων του λόφου αποθαυμάζουμε χαμηλά τις απόκορημνες ακτές με το πέρασμα της Φόνισσας, ενώ στα ΒΑ προβάλλει ο βράχινος δύκος του ακρωτηρίου με το Κάστρο. Σ' όλο τον δυτικό ορίζοντα κυριαρχούν οι πηλιορείτικες ακτές και στα ΝΔ απλώνονται με μεγαλοπρέπεια οι θαυμάσιοι όρμοι της "Ελάσ" και του "Μεγάλου Ασέληνου".

Συνεχίζουμε προς τα βόρεια, περνώντας από την τοποθεσία "Μποστάνι", γνωστή από την Φόνισσα. Είναι μια πορεία μέσα από δύσκολους λαβυρινθώδεις χωματόδρομους, που μας αποζημιώνει όμως με τις εντυπωσιακές εικό-

Κινούμαστε ξαφνικά κάτω από τη σκιά μας αναπάντεχης φυσικής αψίδας, που δημιουργούν μ' ένα απίστευτο σφιχταγκάλιασμα τα κλαδιά και τα πυκνά φυλλώματα από τεράστιες άριες.

νες από το απόκρημνο ακρωτήριο του Κάστρου. Συχνά εμφανίζονται μπροστά μας νεοσσοί φασιανοί, που δεν δείχνουν να ενοχλούνται ιδιαίτερα από την παρουσία μας. Σ' ένα σημείο της διαδρομής ο Γιάννης μου ξητάει ν' ακολουθήσω μια παράκαμψη στ' αριστερά. Η απορία μας δεν κρατάει για πολύ. Σε τρία λεπτά ο δύσκολος χωματόδρομος τερματίζει μπροστά στο εξωκλήσι του Αγίου Παντελεήμονα, στην άκρη ενός γκρεμού. Ολόγυρα ένας θαυμάσιος ελαιώνας και δίπλα μια περιποιημένη αγροτική κατοικία.

- Εδώ είναι το απόλυτο ησυχαστήριο της οικογένειας Ρηγανά, μας λέει ο Γιάννης. Είν' ένας τόπος απόρουφος, που συνδέεται χαμηλά με την εκτεταμένη ακτή μ' ένα πολύ απότομο μονοπάτι. Η θέα είναι εκπληκτική

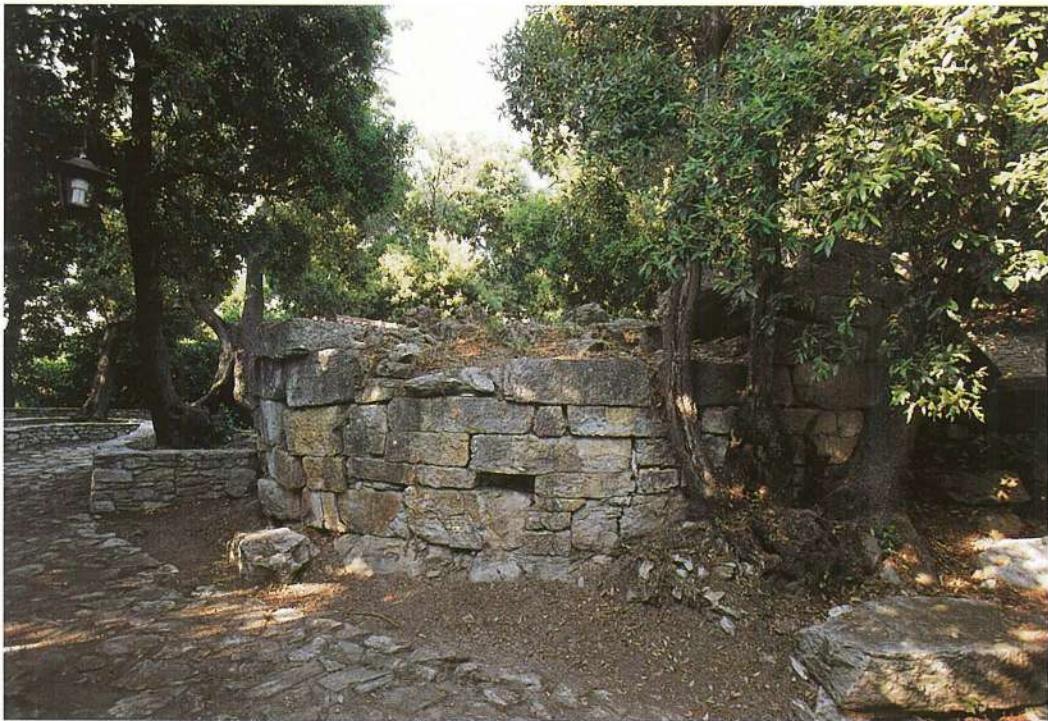
και γίνεται ακόμη συγκλονιστικότερη, όταν αντικρύζουμε στα Δ-ΝΔ, κάτω από το ακρωτήρι του Αγίου Σώζοντα, τον φοβερό γκρεμό με το πέρασμα, δύο πνίγηκε η ηρωίδα του Παπαδιαμάντη.

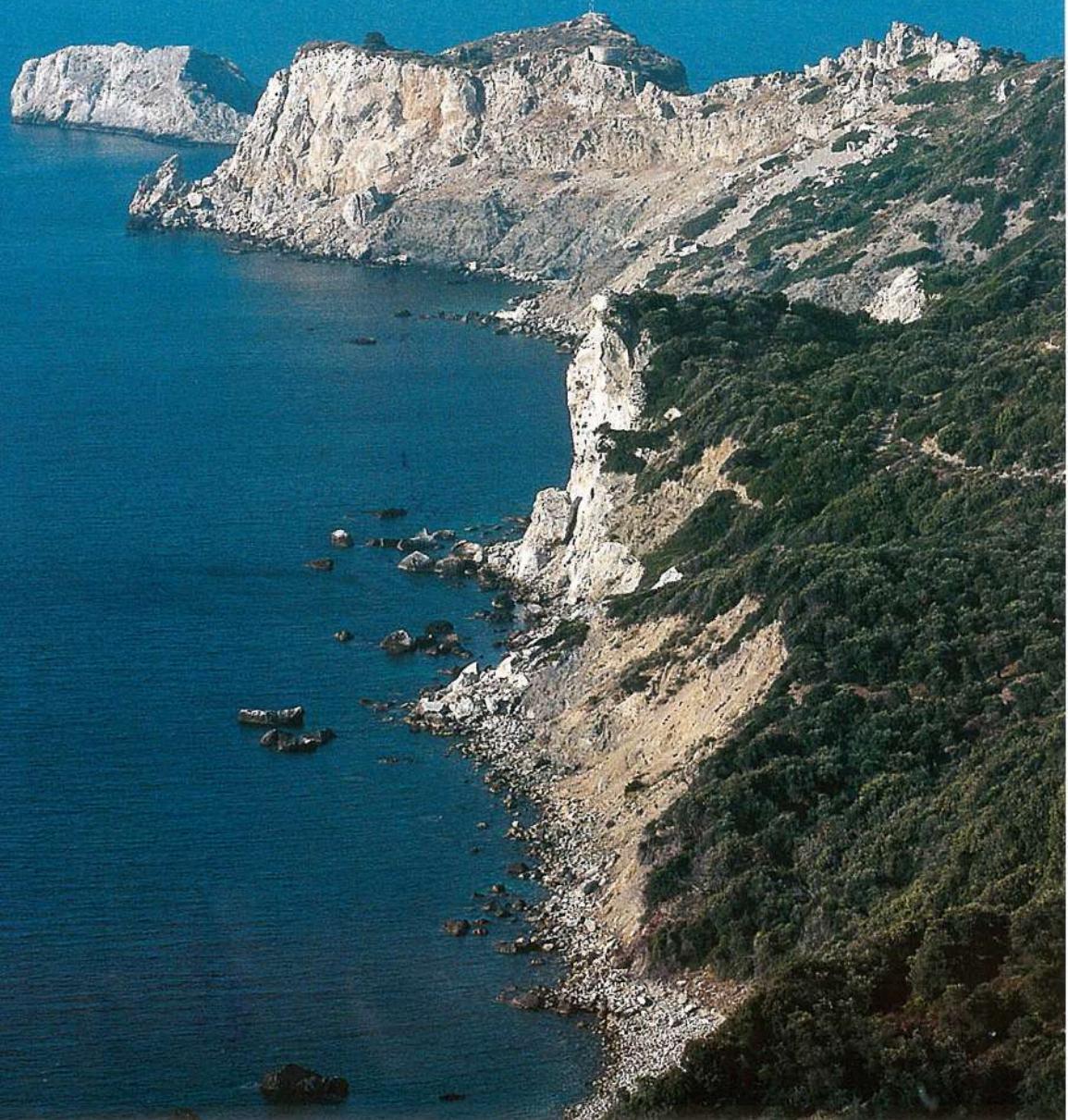
- Σ' αυτό τον τόπο, που το χειμώνα θα λυσσομανούν τα στοιχεία της φύσης, θα ήθελα να ξήσω μερικές μέρες πλήρους απομόνωσης, λέω στην Άννα.

(Το ίδιο βράδυ ο Νίκος Ρηγανάς με προέτρεψε με ενθουσιασμό να μη διστάσω να το κάνω).

Οι εκπλήξεις δύως σ' αυτό το αθέατο σημείο της Σκιάθου δεν έχουν τελειώσει. Επιστρέφουμε από τον Αγιο Παντελεήμονα και συνεχίζουμε για λόγο ακόμη κατά μήκος της ακτής. Μετά από μια εξαιρετικά δύσβατη

ΘΕΣΗ "ΠΥΡΠ". Τα ερείπια της αρχαίας φρυκτωρίας με την εντυπωσιακή λιθοδομή από λαξευτούς ογκόλιθους.

διαδρομή, καταλήγουμε στο εξωκλήσι της **Παναγίας της Γλυκοφιλούσας**, στο χείλος του γκρεμού. Κάθε απόπειρα περιγραφής θα αδικούσε το μεγαλείο του τοπίου που μας περιβάλλει. Σιωπηλοί στρέφουμε τα μάτια μας άλλοτε στις κακοτράχαλες απολήξεις του ακρωτηρίου του Κάστρου προς τη θάλασσα, άλλοτε στις φοβερές ορθοπλαγιές και σάρες πάνω από το εκκλησάκι, ενώ αργότερα ημερεύει η

ΤΟ ΑΠΟΚΡΗΜΝΟ ΑΚΡΩΤΗΡΙΟ με το Κάστρο, στο βορειότερο τμήμα του νησιού. (αριστερά) Ακτή Αληγαριάς, μια από τις θεαματικότερες παραλίες της Σκιάθου.

ματιά με τον απέραντο ελαιώνα που αγκαλιάζει ειρηνικά τα απόκολημα εδάφη του βορειότερου αυτού τμήματος της Σκιάθου.

- Σ' αυτά τα εχθρικά κομμάτια της Σκιαθίτικης γης παίρνετε μια ιδέα από την αγωνιώδη προσπάθεια της Φόνισσας να ξεφύγει από τους διώκτες της, λέει ο Γιάννης. Είναι τόποι απόλυτα γνωστοί στον ίδιο τον Παπαδιαμάντη.

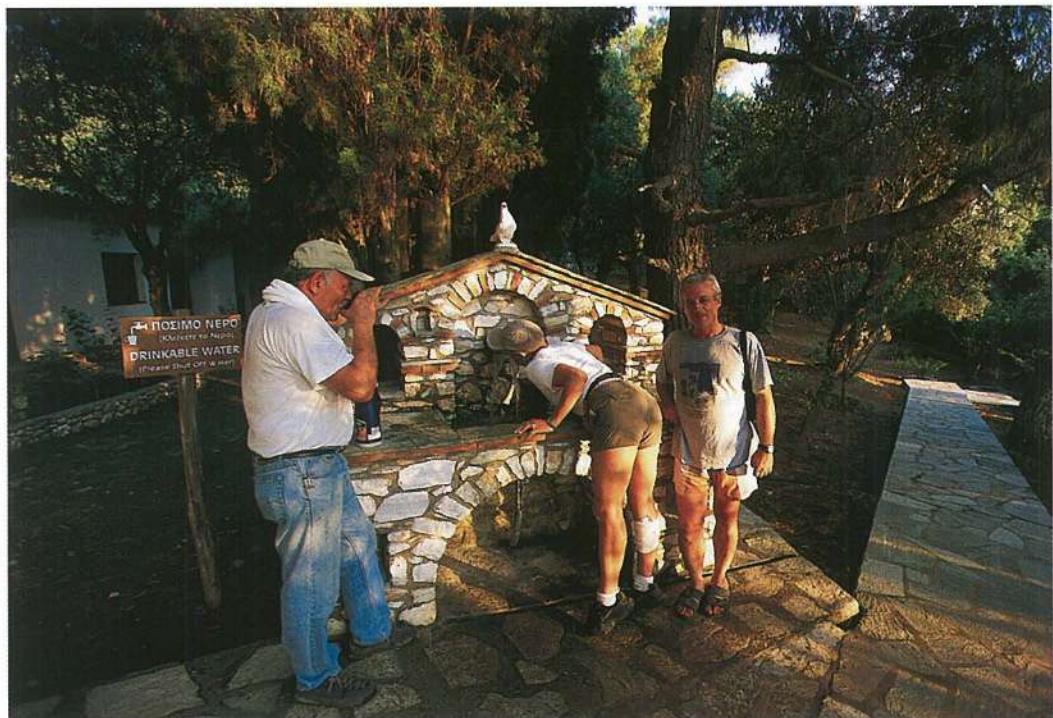
Με τη συντροφιά του **Νίκου**, της **Αλεξάνδρας** και των δύο μικρότερων παιδιών τους ολοκληρώνουμε την εξερεύνηση του βόρειου τμήματος της Σκιάθου. Μετά τη διασταύρωση της Αγίας Αναστασίας στο Πυργί παίρνουμε κατεύθυνση βόρεια προς το Κάστρο. Σε κάποιο σημείο της διαδρομής παύει να υπάρχει γύρω μας το ανοιχτό τοπίο των ελαιώνων. Κινούμαστε ξαφνικά κάτω από τη σκιά μας αναπάντεχης φυσικής αφίδας, που δημιουργούν μ' ένα απίστευτο σφιχταγκάλιασμα τα κλαδιά και τα πυκνά φυλλώματα από τεράστιες άριες. Αμέσως μετά φτάνουμε στην **"Παναγία Καρδάση"**, ένα εξωκλήσι που επισκευάσθηκε το 1899 και βρίσκεται χτισμένο πάνω από ένα ρέμα, μέσα σ' ένα εξαισιό φυσικό περιβάλλον. Το πιο παραξένο πράγμα στο εκκλησάκι είναι το καμπαναριό του, που είναι ένα σιδερένιο άλμπουρο πλοίου, με τη θέση παρατήρησης στο άνω τμήμα και στην κορυφή του το Σταυρό. Κάτω ακριβώς από την

Παναγία Καρδάση αρχίζει ένα ευδιάκριτο μονοπάτι, που διασχίζει το όρμα και περνάει στην απέναντι πλαγιά. Μέσα στο πευκόδασος η διαδρομή είναι υπέροχη, παντού ο τόπος ευωδιάζει από τη ρύγανη. Μετά από ένα 10λεπτο ήρεμης πορείας βρισκόμαστε μπροστά στο παλιό εξωκλήσι της "Παναγίας Ντομάν", ένα από τα πιο αθέατα εκκλησάκια του νησιού. Ξεδιψάμε με το δροσερό βουνίσιο νερό και ξεκουραζόμαστε για λίγο στον υποβλητικό χώρο με την εκπληκτική παρθένα βλάσ-

οπωροφόρδα και τα αιωνόβια πεύκα. Εδώ υπάρχει δροσερό νερό, καθώς και το μνημείο που στήθηκε στη μνήμη των τεσσάρων Σκιαθιτών, που βρήκαν τραγικό θάνατο από κεραυνό το 1929.

Λιγότερο από ένα τέταρτο διαρκεί η πορεία μας ως το Κάστρο. Και είναι ένας διαρκής θαυμασμός προς το άγριο μεγαλείο της Φύσης, σ' όλες αυτές τις φοβερές πλαγιές που κατακρημνίζονται ως τη θάλασσα και αποτέλεσαν τμήμα της δραματικής πορείας της

ΞΕΔΙΨΩΝΤΑΣ ΣΤΟ ΔΡΟΣΕΡΟ ΝΕΡΟ της πηγής του Αγ. Ιωάννη

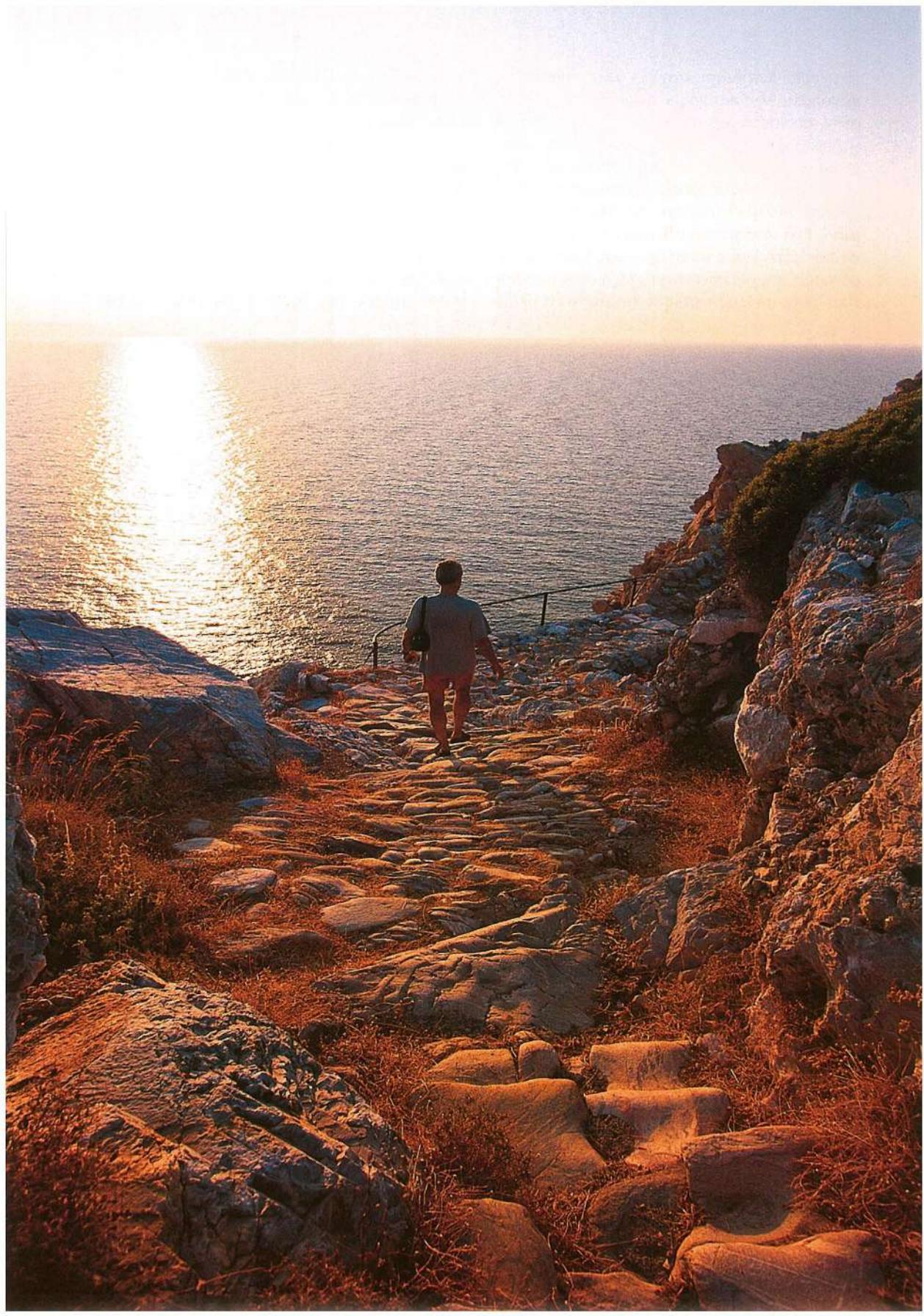
του Αποκεφαλισθέντα.

Η Αλεξάνδρα Ρηγανά με τα δύο μικρότερα παιδιά της στο βαθύσκιο μονοπάτι προς την Παναγία Ντομάν. (αριστερά)

τηση. Ύστερα, γοητευμένοι από τον ωραίο περίπατο, επισπέρουμε στην Παναγία Καρδάση. Μετά από λίγο το οδικό δίκτυο στο βορειότερο τμήμα του νησιού φτάνει στο τέλος του. Αφήνουμε τα αυτοκίνητα στον χώρο κάτω από την εκκλησία του "Άγιον Ιωάννη του Αποκεφαλισθέντα" και περιδιαβαίνουμε για λίγο τον εξαιρετικά περιποιημένο αύλειο χώρο της εκκλησίας, με τον λαχανόκηπο, τα

Φόνισσας. Με επίκεντρο το Κάστρο διαδραματίζονται εννιά από τα ωραιότερα διηγήματα του Παπαδιαμάντη, που συγκέντρωσε σε μια εξαιρετική έκδοση η "Αναπτυξιακή Δ.Ε" του Δήμου Σκιάθου.

Βρισκόμαστε ήδη μπροστά στην Πύλη του Κάστρου, που κατά τον Παπαδιαμάντη είναι "ένας γιγαντιαίος βράχος, φυτρωμένος εκεί παρά το πέλαγος, προεκβολή της γης προς τον

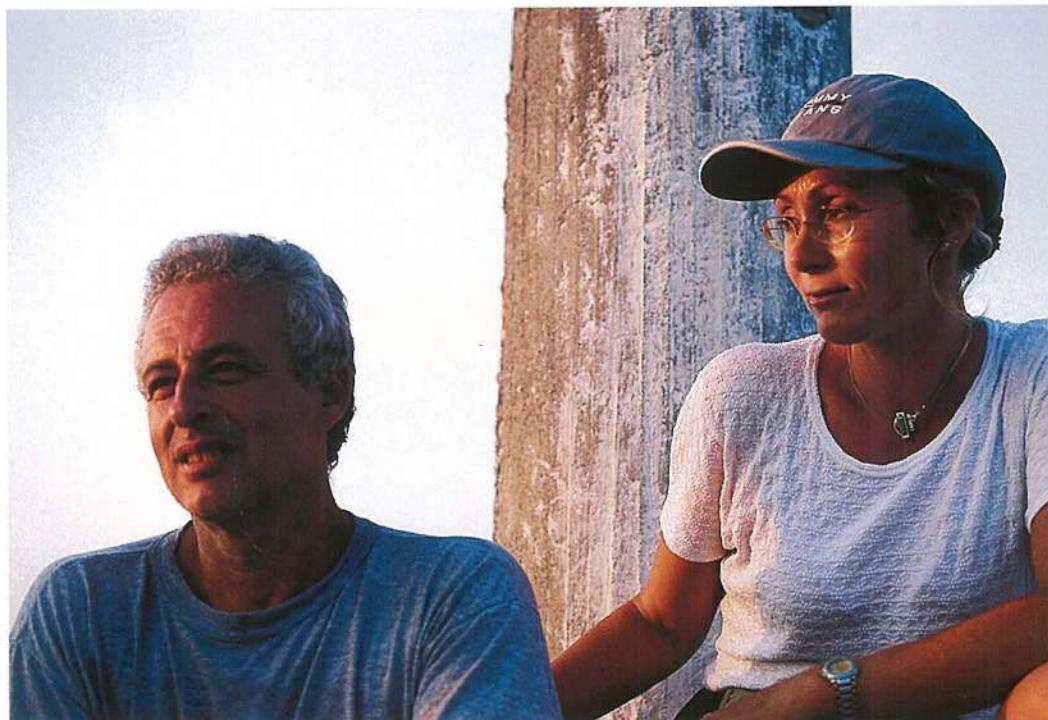

πόντον, ώστε να έδειχνεν η ξηρά των γρόνθων εις την θάλασσαν και να την προκαλεί, φοβερός, μονοκόματος γρανίτης αλίκιτυπος, όπου γλαύκες και γλάροι ήριζον περί κατοχής".

Πάντα κατά τον Παπαδιαμάντη, "η εξοχωτέρα των εκδρομών ήτο εις το Κάστρο, την παλαιάν πόλιν της νήσου, ερημωθείσαν μετά το 1821. Το Κάστρο τούτο ήτο αληθής φωλεά γλάρου, βράχος εξέχων υπέρ τας εκατόν οργυιάς υπεράνω της επιφανείας της θαλάσσης και διά στενού λαιμού συνδεόμενος με την ξηράν, μεθ'

εκκλησίες που δεν υπάρχουν πια, στα διηγήματά του ο Παπαδιαμάντης. Έχω την αίσθηση, ότι σε κάθε βήμα μου με ακόλουθεί η γεμάτη ευλάβεια αύρα του ασκητικού εκείνου ανθρώπου και ότι κάποιοι πρωταγωνιστές των διηγημάτων του με κρυφοκοιτάζουν πίσω από τα χαλάσματα.

Καταλήγουμε στην κορυφή του Κάστρου, την ώρα που ο ήλιος χαμηλώνει πίσω από τις ακτές της Σηπιάδας. Ένας δυνατός γραίγος ταράζει τη θάλασσα γύρω από τα Καστρο-

Ο ΝΙΚΟΣ ΚΑΙ Η ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΡΗΓΑΝΑ, φιλόξενοι οικοδεσπότες και πρόθυμοι συνοδοί στις μετακινήσεις μας. Κατηφορίζοντας το παλιό καλντερίμι για το Κάστρο. (αριστερά)

"ής συγκοινωνεί δια κινητής ξυλόνης γεφύρας". Περιδιαβαίνοντες σιωπηλοί τα χορταριασμένα στενοοργόνα ανάμεσα στις ταπεινές ξερολιθιές και στα ερείπια που απόμειναν από τα 30 κάποτε εκκλησάκια της ολοζωτανής πολιτείας. Ανάμεσά τους διακρίνονται τα υπολείμματα της Παναγίας της "Πρέκλας" και της Παναγίας της "Μεγαλομάτας", που τόσο συχνά αναφέρει, μαζί με τόσες άλλες

νήσια και κάτω στην ακτή. Και σκέφτομαι, πως αντί για τις όποιες εντυπώσεις μου, θάταν πιο ταιριαστό να ονειροπολήσουμε για λίγο μέσα από την αυθεντική γραφή και τις εμπειρίες του μεγάλου Σκιαθίτη πεζογράφου. "Το μέρος εκείνο ήτο μία των αγριοτέρων τοποθεσιών, όσαι απαντώνται εις τα ευκραή κλίματα και τας μειδιώσας ημών παραλίας. Το παλαιόν Κάστρο ήτο κατά την βορειοτάτην

εσχατιάν, εις άβατον και απρόσιτον μέρος και δύο επιπροσθούντα αυτού νησίδια, βράχοι επίσης χθαμαλώτεροι του πρώτου, ουδόλως ίσχυν να το σκεπάσουν από τον ανέμον. Επί των τησιδίων εκείνων, ουδέ δράκα χώματος εχόντων, εφύετο παραδόξως είδος αγριάς κραύμβης, υπόπικρον αλλ' ευχυμότατον έδεσμα και πολλοί πολλάκις εκινδύνευον την ζωήν των αγωνιζόμενοι να το συλλέξωσιν επί του απορρόγος (απόκρημνον) βράχου. Τόσον κραταιός ἐπνεεν ο βιορράς εις το μέρος εκείνο, ώστε τα δέντρα μαστίζομενα εκάμπτοντο και καθίσταντο ραχιτικά υπό την πνοήν του, μόνον δέ τινες ερπυστικοί θάμνοι, προσφυδύενοι εις τας πτυχάς του εδάφους, εύρισκον οικτόνον άσυλον.

Εκείνο, όπερ δυσκολευόμενος να νοήσῃ σήμερον ο επισκέπτης, ίσταται απορών, είναι πώς κατώρθωναν άνθρωποι να ζώσιν επί του ανύδρου και αξένου εκείνου βράχου, αλλ' η συνελαύνοντα και προσβιάζοντα αυτούς ήτο προδήλως η ανάγκη. Ο φόρος των Αλγερών, των Βενετών και των Τούρκων τους συνεπίεζε

και τους εστοίβαζεν επί της φύσει απορθήτον εκείνης κόργητος.

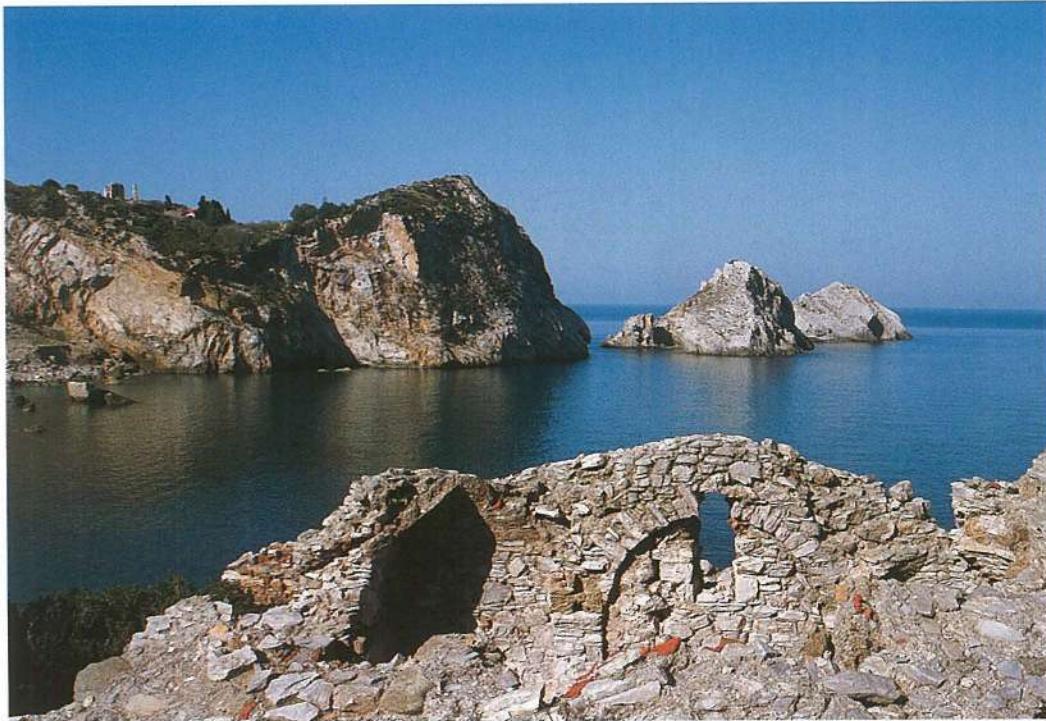
Εντός λοιπόν και πέριξ του παλαιού εκείνου φρουρίου εσώζοντο εισέτι, ότε ήμην παιδίον, περί τα τριάκοντα περεκκλήσια, λείφανα ευσεβούς παρελθούσης εποχής· τα πλείστα τούτων ήσαν ερείπια, άλλα με τους τέσσαρας τοίχους ορθούς και άλλα σε συλημένα τα ιερά και τας εικόνας, ολίγα μόνον ελειτουργούντο ακόμη. Τούτων τινά υψούντο γραφικώς επί υπερηφάνων βράχων και επί σκοπέλων παρά τον αιγιαλόν, χρυσίζομενα το θέρος υπό απλέτον φωτός, βρεχόμενα τον χειμώνα υπό των κυμάτων, άτινα μαινόμενος βιορράς ετάραπτε και ανετίναζεν, οργώνων ανενδότως το πέλαγος εκείνο, σπείρων εις τους αιγιαλούς νανάγια και συντρίμματα.

Βαθύς και ατέρμων εξετείνετο ο ορίζαν, ευρεία και αχανής η πλούντο η θάλασσα. Εκείθεν ηδύνατό τις ν' απολαύση πράγματι το αίσθημα του υψηλού, οίον μόνος ο εν ασφαλεία θεατής από του ύψους της απορρόγος ακτής δύναται να εκτιμήσῃ".

Η ΠΥΛΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ

άνοιγμα στο παρελθόν και την ιστορία του νησιού. (αριστερά)

Το Κάστρο με τα Καστρονήσια του από τα ερείπια της Παναγίας της Καστριώτισσας

Η ΚΡΥΦΗ ΓΟΝΤΕΙΑ ΣΥΝΕΞΙΖΕΤΑΙ

Συνεχίζουμε τις περιπλανήσεις μας στο κέντρο-δυτικό τμήμα του νησιού, ανηφοργίζοντας πάνω από την "Μεγάλη Άμμο". Το χωμάτινο οδικό δίκτυο είναι καλό και πολύ γρήγορα μας οδηγεί σε πευκόφυτα οροπέδια και πλαγιές. Η εικόνα δύμως που αντικρύζουμε είναι οδυνηρή. Από παντού μας περιζώνουν τα φοβερά έχνη της φωτιάς του 1990 και, μια δεκαετία μετά, της φωτιάς του 2000. Αναρθμητά πεύκα, και ανάμεσά τους πολλά αιωνόβια, στέκονται ακόμη όρθια στη γη, είναι δύμως όλα μαυρισμένα ανεξίτηλα από τη φωτιά και χωρίς έχνος ζωής. Το μόνο που τους απομένει πια είναι το τσεκούρι του ξυλοκόπου ή η αργή διαδικασία της φυσικής τους εξόντωσης. Η μοναδική νότα αισιοδοξίας μέσα σ' όλη αυτή την τραγική εικόνα είναι η ενεργοποίηση των μπηκανισμών της φυσικής αναγέννησης με την

καταπράσινη και αδιαπέραστη ζούγκλα από κουμαριές και φείκια, που έχει καλύψει το έδαφος ανάμεσα στα θιλβερά απομεινάρια του θαλερού άλλοτε πευκοδάσους.

- Το εκκλησάκι που βλέπετε απέναντί μας είναι ο Αϊ-Γιάννης ο Κρυφός των Πασχαλαίων, μας λέει ο Γιάννης. Κάποτε ήταν αθέατος πίσω από τα πεύκα, γι' αυτό και ονομάστηκε "Κρυφός". Σήμερα είναι ορατός από μεγάλη απόσταση. Το ίδιο το εκκλησάκι σώθηκε ως εκ θαύματος, αν και από παντού το έζωναν οι φλόγες.

Δύο περίπου χιλιόμετρα μετά τον Αϊ-Γιάννη φτάνουμε σ' έναν τόπο που τον σεβάστηκαν οι φλόγες. Μας λέει ο Παπαδιαμάντης, ότι "εκεί ασποιζει ακόμη το παλαιό έρημο μοναστηράκι της Παναγίας, προκύπτον μέσα από βαθείαν χλόγη, ανάμεσα εις τας πίτυς και τας καστανέας, ολίγον υψηλότερα από την ωραίαν θαλασσίαν αγκάλην του Ασέληνου".

Είναι το μοναστηράκι της Παναγίας της Κουνίστρας, που είναι το κλέος του νησιού,

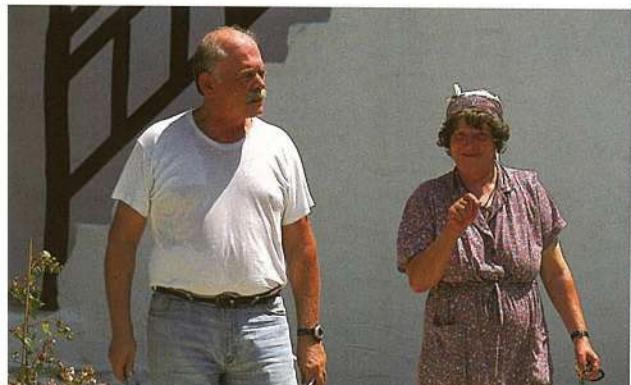
Ο ΑΪ - ΓΙΑΝΝΗΣ Ο ΚΡΥΦΟΣ ΤΩΝ ΠΑΣΧΑΛΑΙΩΝ πριν από τη φωτιά, με την ειδυλλιακή του φύση και το μεγάλο κυπαρίσσι. Ανάμεσα στα αποκαΐδια σήμερα, είναι ορατός από παντού.

Ο ΚΑΤΑΓΡΑΦΟΣ ΤΡΟΥΛΟΣ του Καθολικού της Παναγίας Κουνίστρας.

Καλοσυνάπτη και ακούραστη η κυρά Αργυρώ εξακολουθεί να φροντίζει καθημερινά το μοναστήρι. (κάτω)

γιατί εδώ περί το 1695 βρέθηκε από τον Σκιαθίτη ασκητή Συμεώνη η ιερή εικόνα της Παναγίας της Κουνίστρας, της Πολιούχου του νησιού. Το 1724 ο ναός ανακαινίσθηκε από τον ήγούμενο Δαμασκηνό και το ερημητήριό του γέροντα Συμεώνη ανυψώθηκε σε μοναστήρι που αργότερα, το 1806, έγινε σταυροπηγιακό. Το μοναστήρι αποτέλεσε κάποτε γυναικείο ησυχαστήριο, ενώ εδώ λειτουρ-

γησε και το πρώτο σχολείο της Σκιάθου στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Σήμερα είναι έρημο, βρίσκεται όμως κάτω από τις συνεχείς φροντίδες της αγαθής κυρά-Αργυρώς, που τώρα έχει ένα καφεδάκι, ένα κρύο και έναν καλό λόγο για τους πολυάριθμους επισκέπτες της.

Αμέσως μετά τη Μονή ξαναρχίζει ο καλός χωματόδρομος, που μέσα από εκπληκτικό και ανέπαφο από τη φωτιά πενυκοδάσος μας μεταφέρει στις ΒΔ ακτές του νησιού στις περιφημένες παραλίες του Μεγάλου και Μικρού Ασέληνου. Το αγνάντεμα των δύο αυτών έξοχων αμμουδιών από ψηλά είναι αληθινή ευτυχία για την όραση.

Να όμως και άλλη μια ανέλπιστη έκπληξη, που μας επιφυλάσσει η μαγική φύση της Σκιάθου. Καθώς κατηφορίζει ο δρόμος, κάτι ασπρίζει στην αντικρινή πλαγιά, ανάμεσα στο αδιαπέραστο πράσινο των πεύκων.

- Αυτό είναι το μοναδικό σημείο, απ' όπου είναι ορατό ένα μικρό τμήμα από τον δεύτερο

Αϊ-Γιάννη τον Κρυφό, που ονομάζεται "του Παρθένη", μας εξηγεί ο Γιάννης.

Πλαϊ στο δρόμο διακρίνεται μια ξύλινη πινακιδούλα κι ένα περιποιημένο ανηφοικό μονοπάτι, με ξύλινα σκαλοπάτια, καλά στεγωμένα μες το χώμα. Παρά τον απότομο ανήφορο, σ' ένα πεντάλεπτο βρισκόμαστε μπροστά στο εκκλησάκι. Το φυσικό περιβάλλον είναι υπέροχο, με πυκνά υγιεστατα πεύκα, άριες, κουμαριές και άφθονη ρύγανη εξαιρετικής ποιότητας.

Στα Β-ΒΔ το βλέμμα ταξιδεύει μακριά στον θαλάσσιο ορίζοντα και στις πηλιορείτικες ακτές. Το δάπεδο της εκκλησίας είναι παμπάλαιο, αυθεντικό και πλακόστρωτο, στον νότιο τοίχο του οπούνται κάποιες ωραίες τοιχογραφίες, ενώ οι υπόλοιποι τοίχοι είναι αισθεστωμένοι. Κάτω ακριβώς από το εκκλησάκι όρει ασταμάτητα παγωμένο νερό από μια βρύση που αφιερώθηκε το 1935 στη μνήμη του άλλου μεγάλου σκιαθίτη πεζογράφου, του **Αλέξανδρου Μωραϊτίδη**. Είναι ίσως ένα από τα ωραιότερα βουνίσια νερά, που έχουμε ως τώρα δοκιμάσει.

Η εκπληκτική Μονή της Ευαγγελίστριας, "en μέσω βαθειάς χαράδρας αθέατης...."

ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΜΟΡΦΟΥ ΝΗΣΙΟΥ

Η Μονή της Ευαγγελίστριας δεν ανήκει στις αθέατες γωνιές της Σκιάθου, αντίθετα αποτελεί έναν από τους πιο φημισμένους τόπους συρροής των επισκεπτών του νησιού, Ελλήνων και ξένων.

Κατά την περιγραφή του Παπαδιαμάντη βρίσκεται "en μέσω βαθειάς χαράδρας αθέατης μεταξύ των βράχων, ολίγων υψηλότερα του διαρρέοντος τον πετρώδη αύλακα χειμάρρον, κάτω από την υψηλόκορην κορυφήν της Καραφιλτζανάκας, παρακάτω από την μυστηριώδη βρύσιν του Κανάκη..".

Καταπληκτικές εγκαταστάσεις, σπουδαία αναστηλωτικά έργα, μια μεγάλη γκάμα θρησκευτικών ενθυμίων αλλά και αγνών προϊόντων της Μονής, ευγενέστατος ο προύμενος, αλλά είναι τέτοια η κοσμοσυρροή τη μέρα της επίσκεψής μας, που μετά από λίγο σπεύδουμε να αναχωρήσουμε.

- Ας πάμε κάπου πιο ήρεμα, προτείνει ο Γιάννης.

Παίρνουμε και πάλι κατεύθυνση προς τα βόρεια, διασχίζουμε το οροπέδιο **Καμπιά** και σε μια διαστάσωση στρίψουμε ανατολικά. Μετά από ενάμιση σχεδόν χιλιόμετρο φτάνουμε στη Μονή του Αγίου **Χαραλάμπους**, στο βορειοανατολικότερο θρησκευτικό κτίσμα του νησιού.

Με υψόμετρο 250μ. η Μονή έχει θέα εκπληκτική. Εδώ σύμφωνα με τον Παπαδιαμάντη "φαιδρύνεται η θλιψένη ψυχή, άμα αναβή τις και κοιτάξῃ από το παράθυρον τους πελωρίους βράχους του βυνούν επάνω και το πέλαγος του Βορρά, απλούμενα προς την Χαλκιδικήν και τον θεατέσιο Αθωνα".

Στον δροσερό και σκιερό αύλειο χώρο μας υποδέχεται ο **Μπάρμπιτ' Αντώνης** που μαζί με τη γυναίκα του περιποιείται το μοναστήρι. Στα 74 του χρόνια είναι πηγή γνώσεων για τη Σκιάθο, ξέρει κάθε πηγή και κάθε μονοπάτι.

το Κάστρο, τόπος άγνωστος, που χωρίς ντόπιο οδηγό, πολύ δύσκολα μπορεί κανείς να τον ανακαλύψει.

Σκαλωμένοι εκεί στο χείλος του γκρεμού, σε υψόμετρο 300 μέτρων, αφήνουμε το βοριαδάκι να μας χαϊδεύει απαλά και ο μόνος ήχος που φτάνει ως εμάς, παρά την μεγάλη απόσταση, είναι τα μικρά κύματα που σβήνουν στις απόκρημνες ακτές.

- Μαντέψτε από δω πάνω το θέαμα και τον ήχο των κυμάτων με δυνατό βιοριά, μες το καταχείμωνο, λέει ο Γιάννης. Ό,τι κι αν πω, είναι αδύνατον να το περιγράψω.

Οι ωραίες στιγμές κάποτε τελειώνουν. Ρίχνουμε μια τελευταία ματιά στο Κάστρο, στην απέραντη βόρεια θάλασσα, στις πηλορίτικες ακτές, στις χαράδρες και στα καταπόσινα φαράγγια, σ' όλο αυτό το υπερθέαμα. Ύστερα εγκαταλείπουμε το Στοιβωτό και επιστρέφουμε στη Σκιάθο, πολύκοσμη και πολύβουη, όπως την ξέρει ο κάθε επισκέπτης.

Η ΜΟΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥΣ

από ψηλά, στο απόκρημνο βορειοανατολικό τμήμα της Σκιάθου. Απέναντι το "πέλαγος του βορρά" και το περίγραμμα της Σκοπέλου.

Ο μπάρμπα Αντώνης επιδιορθώνει το παλιό του σαμάρι.

Μας κερδάει καφεδάκι και συνεχίζει τη δουλειά του μαστορεύοντας ένα παλιό σαμάρι.

-Έρχεται κανένας επισκέπτης μπάρμπιτ' Αντώνη; τον ρωτάει ο Γιάννης.

-Έχω τέσσερις μέρες να δω άνθρωπο εδώ.

Τον αποχαιρετάμε αφήνοντάς τον και πάλι στη μοναξιά του.

-Και τώρα ας πάμε να γνωρίσουμε ίσως το πιο θεαματικό αθέατο σημείο της Σκιάθου, λέει ο φίλος μας.

Επιστρέφοντας από τον Άγιο Χαράλαμπο στο οροπέδιο Καμπιά συνεχίζουμε για λίγο δυτικά. Αφήνουμε το αυτοκίνητο, διασχίζουμε μια χέρσα έκταση και μετά από 150 περίπου μέτρα μας σταματάει το χάος, ένας ιλιγγιώδης γκρεμός που χάσκει κάτω από τα πόδια μας. Στο χαμηλότερο σημείο του διαγράφεται η βορειότερη ακτή της Σκιάθου, με την ογκώδη χερσόνησο του Κάστρου και τα δύο Καστρονήσια. Απομένουμε άφωνοι μπροστά στο θέαμα που αποκαλύπτεται στα μάτια μας.

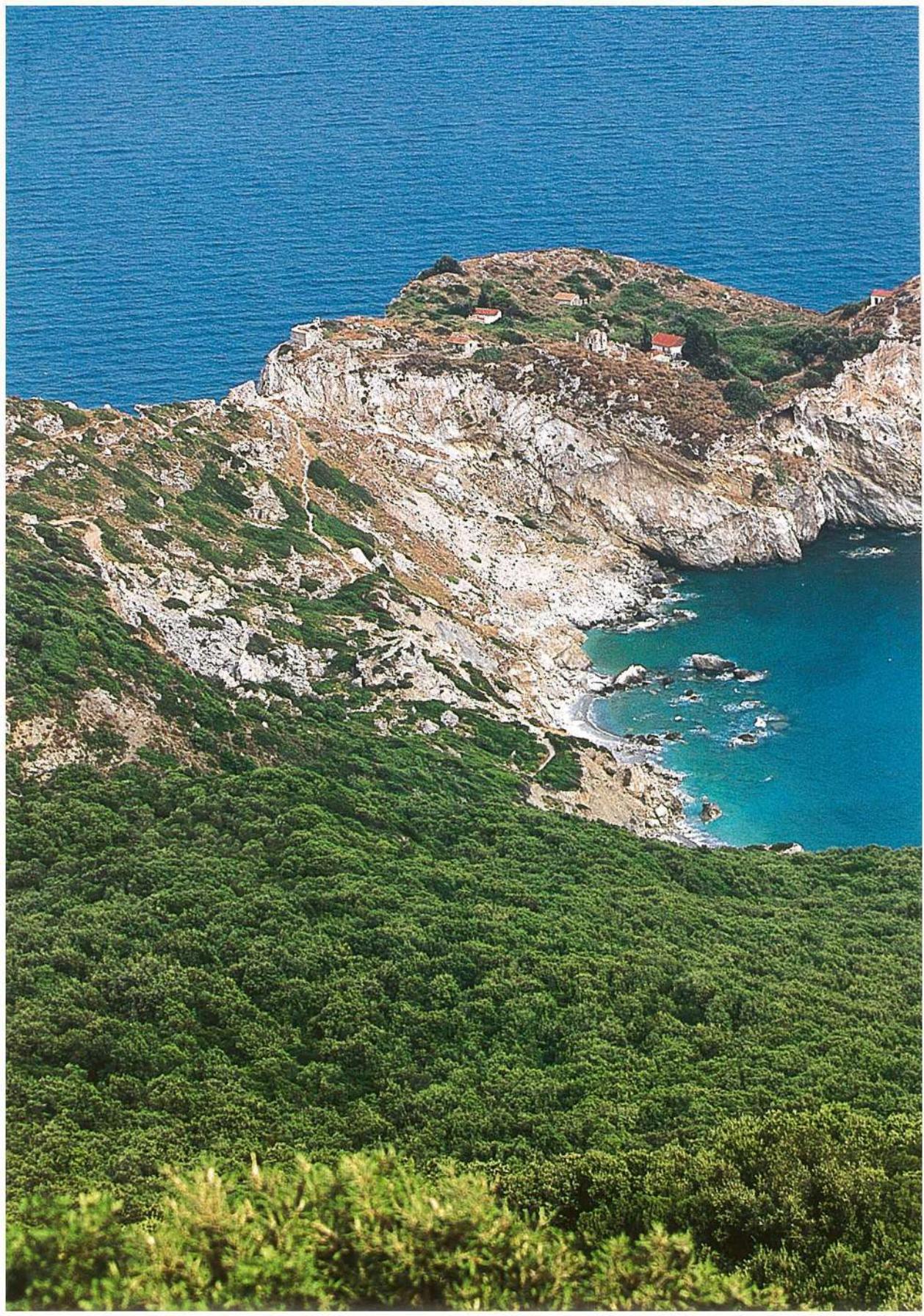
- Αντή είναι η τοποθεσία **Στοιβωτό**, λέει ο Γιάννης, το επιβλητικότερο σημείο θέας προς

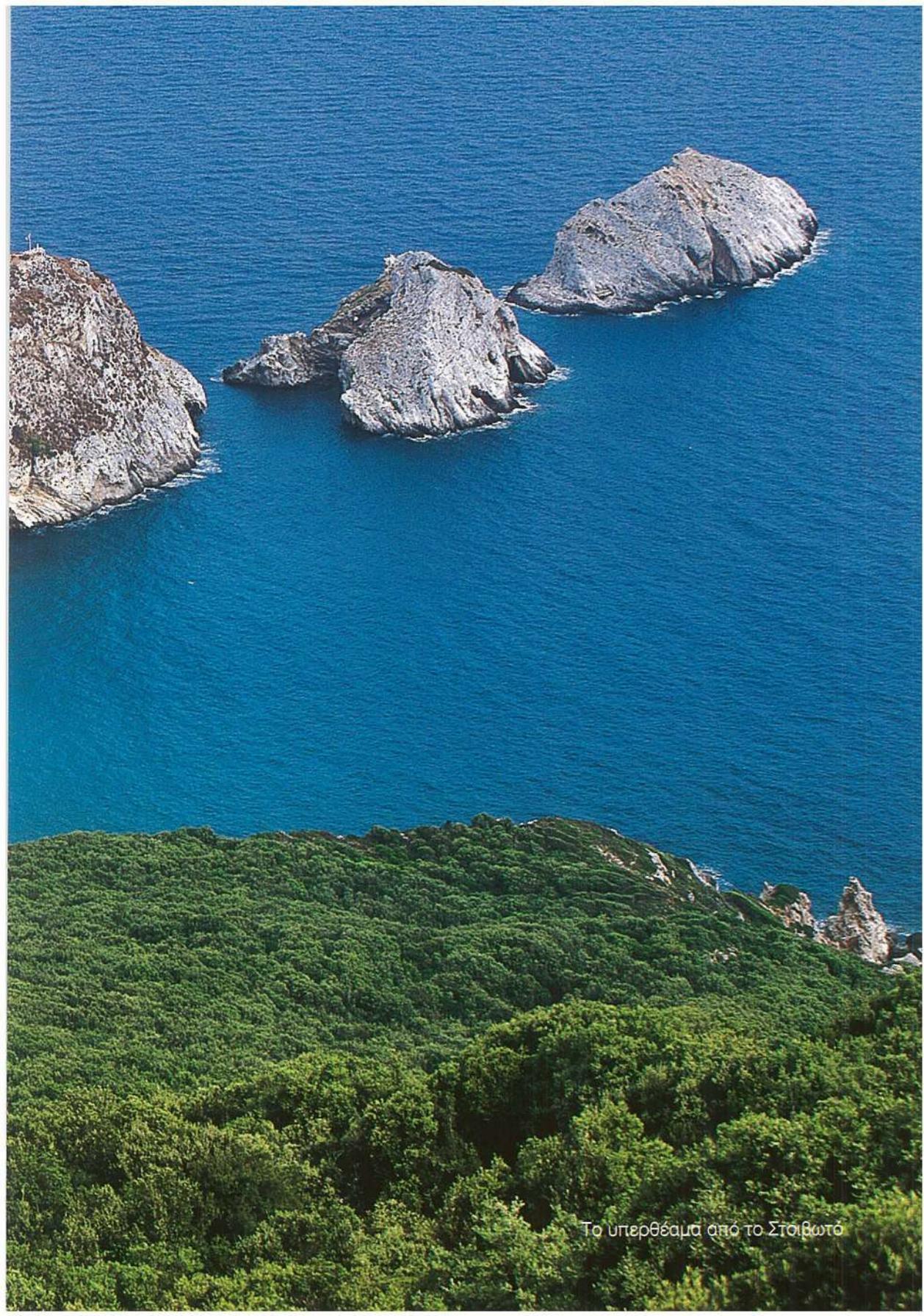
Είναι όμως καιρός να γνωρίσουμε τη **Φόνισσα**, μέσα από τις περιγραφές και τις εμπειρίες του Γιάννη Μάγγου και μέσα από αποστάσιμα του αιθεντικού κειμένου του Παπαδιαμάντη.

"ΦΟΝΙΣΣΑ": ΑΠΕΛΠΙΣΜΕΝΟΣ ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΑΣ.

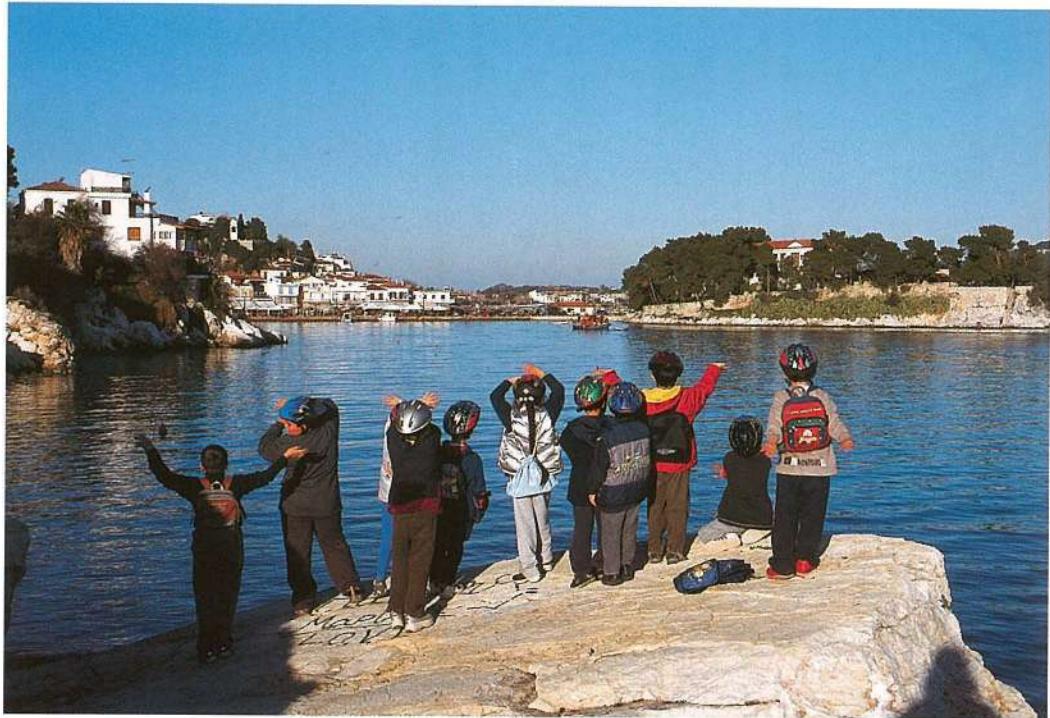
Κείμενο - Φωτογραφίες: **Γιάννης Μάγγος**
Καθηγητής Φυσικής Αγωγής στο Λύκειο
Σκιάθου.

Κάνοντας λόγο για το κορυφαίο δημιούργημα του Παπαδιαμάντη, θα ασχοληθούμε μ' αυτόν όχι ως λογοτέχνη και καλλιτεχνικό δημιουργό, αλλά ως κήρυκα μιας θεσμικής αδικίας, που επιχωρίαζε στον τόπο μας: την ενδοοικογενειακή και ενδοκοινωνική ταπεινή θέση της γυναίκας, για την οποία ο Παπαδιαμάντης σε πολλά μέρη του έργου του, αλλά κυρίως στην "Φόνισσα" υψώνει την

Το υπερθέαμα από το Στοιβωτό

Τα παιδάκια στην ιστορική χερσόνησο της Πλάκας, απέναντι από το Μπούρτζι.

κραυγή της διαμαρτυρίας του.

Πρέπει ιδιαίτερα να τονίσουμε, ότι την ανισότητα αυτή ο Παπαδιαμάντης την βλέπει σε καθαρά ανθρώπινο επίπεδο. Η ανισότητα πλήττει τη γυναικά σαν ανθρώπινο όν, σαν φορέα της ανθρώπινης ιδιότητας και αξίας. Δεν έχει απλώς πολιτικό η κοινωνιολογικό χαρακτήρα γι' αυτόν. Πίσω από τα βάσανα και τους πόνους που όχινε στην γυναικά η ανισότητα αυτή, ο Παπαδιαμάντης βλέπει την προσβολή όχι μόνο υλικών και κοινωνικών αγαθών, αλλά της ίδιας της ανθρώπινης υπόστασης.

Η γοια Φραγκογιαννού δεν είναι άλλο παρά ένας απελπισμένος αντιρρησίας. Δεν αγωνίζεται σαν επαναστάτης ενάντια στον θεσμό που αδικεί το φύλο της, ούτε ξεσηκώνει τα αδικημένα από την καταπίεσή του υποκείμενα, αλλά μέσα στην "τρέλλα" της επιχειρεί μια λύση δραματικότερη: προσπαθεί να εξαφανίσει τα υποκείμενα της καταπίεσης αυτής, τους "πάσχοντες" από την αδικία, θανατώνοντας τα νέα βλαστάρια προτού μπουν στην επικράτεια της αδικίας και δοκιμάσουν το βάρος της. Έτοις στον Παπαδιαμάντη η αδικία αίρεται όχι με

την επανάσταση αλλά με την αυτοκτονία του αδικούμενου δηλαδή την εξαφάνιση της πάσχουσας γυναίκας με την αποχώρησή της από την ζωή μέσω μιας γυναίκας.

Τη λύση αυτή η Φραγκογιαννού τη βλέπει σα μια λύτρωση του γένους της. Μ' όλο τον εσωτερικό αγώνα που δοκιμάζει και που την τυραννάει με τύψεις και αίσθημα αμαρτωλότητας, τελικά δεν αισθάνεται ενοχή γιατί πιστεύει ότι ενεργεί σύμφωνα με το θείο σχέδιο για τον κόσμο, που είναι η ισότητα για όλους, και εν προκειμένω, για το φύλο της.

Ο Παπαδιαμάντης βλέπει με το έργο του αυτό στην σκέψη και την πράξη της Φραγκογιαννούς, όσο και αν τη χαρακτηρίζει με τη λέξη "Φόνισσα" (ίσως και ειρωνευόμενος την σχετική ονοματοδοσία της κοινωνίας του) μια ενέργεια υπερκοινωνικού ποιού, που μπορεί να κριθεί όχι με τα κοινωνικά, νομικά ή ηθικά μέτρα, αλλά μόνο με το μέτρο της θείας δικαιούσης. Γι' αυτό και τοποθετεί το τέλος της Φραγκογιαννούς ανάμεσα στη διώκουσα ανθρώπινη έννομη τάξη και στο κατ' εξοχήν ενσάρκωμα για τον έλληνα της παράδοσης της

θείας ελπίδας και σωτηρίας, το εκκλησάκι του Αγ. Σώστη. Μεταξύ, όπως λέει "θείας και ανθρώπινης δικαιοούσύνης".

ΣΤΑ ΧΝΑΡΙΑ ΤΗΣ ΦΟΝΙΣΣΑΣ

Σάββατο πρωί, ημέρα χωρίς σχολείο και στην αυλή του Γυμνασίου Σκιάθου παρατηρείται έντονη κίνηση: Μαθητές Δημοτικού και Γυμνασίου, γονείς, εκπαιδευτικοί, άνθρωποι κάθε ηλικίας, μ' ένα σακίδιο στην πλάτη, είναι έτοιμοι για να ξεκινήσουν την καθιερωμένη σαββατιατική πεζοπορία. Η ώρα για την αναχώρηση πλησιάζει και ένας τελευταίος έλεγχος στα βασικά εφόδια είναι απαραίτητος: Νερό, κάπι τρόφιμο για φαγητό, αδιάβροχο, δεύτερη φανέλα, δεύτερο ζευγάρι κάλτσες, ένα μπλουζάκι, μπουφάν (αν ο καιρός είναι χειμωνιάτικος), σκούφο ή καπέλο, ένα φρούτο,

λίγες σταφίδες, χαρτομάντιλα, τετράδιο, μολύβι, φαρμακείο.

Είμαστε έτοιμοι, γίνεται καταμέτρηση των συμμετεχόντων και δίνεται το σύνθημα της αναχώρησης. Τα δρομάκια της πολύχντης γεμίζουν γέλια και φωνές, καλημερίζουμε τους συμπολίτες που συναντάμε στο δρόμο, κάποιοι που κοιμούνται ακόμη μισανοίγουν τα μάτια τους, αφουγκράζονται για λίγο και γυρίζουν από το άλλο ... πλευρό. Κανένας δεν ανησυχεί, όλοι ξέρουν ποιοι είμαστε και πού πάμε. Γρήγορα βγαίνουμε στην ύπαιθρο, το ανηφορικό μονοπάτι αρχίζει, οι φωνές σιγά-σιγά καταλαγιάζουν, η αναπνοή γίνεται πιο έντονη, τα μάγουλα κοκκινίζουν, το βήμα πιο αργό και ρυθμικό. Οι πεζοπόροι βαδίζουν ο ένας πίσω από τον άλλο, σαν πολύχρωμο κορδόνι. Πίσω και χαμηλά είναι η πόλη και η θάλασσα. Ένα ξαφνικό πέταγμα πουλιού και οι πεζοπόροι χάνονται στο δάσος.

Αυτό συμβαίνει κάθε Σάββατο, εδώ και τέσ-

ΣΑΝ ΠΟΛΥΧΡΩΜΟ ΖΩΝΤΑΝΟ ΚΟΡΔΟΝΙ Ερχονται οι νεαροί Σκιαθίτες και Σκιαθίτισσες, για να κατακτήσουν τα εδάφη του νησιού τους και να γευθούν τα οφέλη της φυσικής δραστηριότητας.

σερα χρόνια, από τότε που ήλθα στο νησί και εισηγήθηκα στο Δήμο Σκιάθου την οργάνωση ήπιων και εναλλακτικών δραστηριοτήτων, με τη μορφή προγραμμάτων κινητικής αναψυχής και φυσικής άσκησης (πεζοπορία και ποδηλασία με ποδήλατα βουνού).

Κινητική αναψυχή είναι η ανανέωση των ψυχικών, σωματικών και πνευματικών δυνάμεων του ανθρώπου με ενεργητικό τρόπο. Οι συμμετέχοντες δηλαδή στις δραστηριότητες του προγράμματος βιώνουν στην πράξη τις

κάνουν όλοι με το σώμα τους.

Ο Δήμος Σκιάθου ανταποκρίθηκε θετικά στην εισήγηση μου και από τότε, ως συνεργάτης του Δήμου, έχω την ευθύνη της οργάνωσης και διεξαγωγής πεζοποριών, της ποδηλασίας, καθώς και του προγράμματος κυκλοφοριακής αγωγής για παιδιά νηπιαγωγείου και των πρώτων τάξεων του δημοτικού σχολείου. Η Σκιάθος με το ιδιαίτερα όμορφο φυσικό περιβάλλον και την πλούσια ιστορική και πολιτιστική παράδοση, είναι ιδανικός τόπος για

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΜΕΝΟΙ οι μικροί πεζοπόροι για ένα διάλειμμα από την ανηφορική πορεία με φόντο την όμορφη πόλη της Σκιάθου.

ωφέλειες της φυσικής άσκησης καθώς και τις επιδράσεις της στον ανθρώπινο οργανισμό.

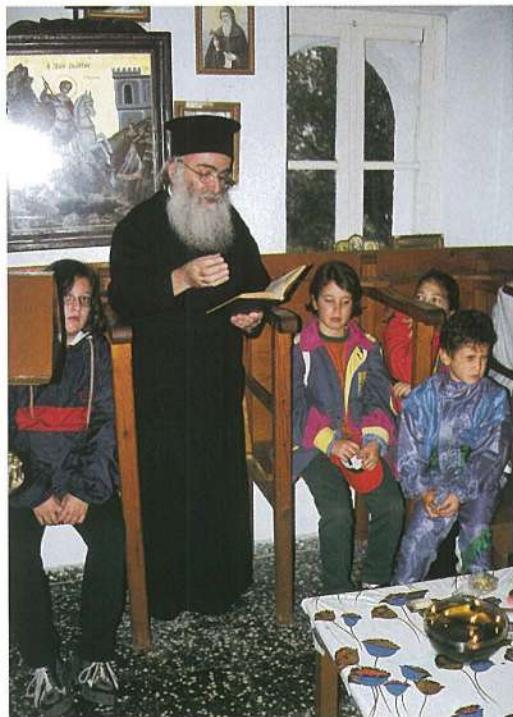
Ο Ιπποκράτης είχε πει ότι "το περπάτημα είναι το καλύτερο φάρμακο για τον άνθρωπο" και σήμερα έχει αποδειχτεί επιστημονικά ότι η συστηματική πεζοπορία είναι η καλύτερη πρόληψη (αλλά και θεραπεία) για πολλές παθήσεις. Το βάδισμα είναι ιδανική μεθόδος εκγύμνασης. Είναι η πιο φυσιολογική και ασφαλέστερη δραστηριότητα που μπορούν να

ενεργητική αναψυχή και ειδικά πεζοπορία. Στόχος και σκοπός του προγράμματος είναι η ενίσχυση και η προαγωγή της υγείας και παράλληλα να δοθεί η ευκαιρία σ' αυτούς που συμμετέχουν να βγουν στη φύση, να περπατήσουν στα ξεχασμένα μονοπάτια, να επισκεφθούν τα παλιά μοναστήρια και ξωκλήσια, να ξαποστάσουν και να πιουν νερό, στις ίδιες βρύσες που έπιναν και οι πρόγονοί τους, να καταγράψουν εικόνες του χτες στο σήμερα...

Σάββατο και εμείς παρόντες στην "καταπλάσινον, την ευωδιάζουσαν, την γαληνώσαν ως ευσεβή ψυχήν, την πολύκολπον, την ευλίμενον, τη δασοστεφή, την βοσπορίζουσαν, την περικαλλή", Σκίαθο.¹

Επιλέξαμε σε αρχετές από τις διαδρομές μας ν' ακολουθήσουμε τα βήματα της Φόνισσας, διότι-όπως σημειώνω στον πρόλογο της σχετικής έκδοσης, ² "η σκηνογραφία του λογο-

Σπιγμές γνώσης και κατάνυξης. Ο παπά-Γιώργης διαβάζει την "Κουκίσα" του Μωραΐτη στο εκκλησάκι του Αγίου Αντωνίου.

τεχνήματος αυτού του Παπαδιαμάντη αποδίδει μ' ένα τρόπο ύψιστα ρεαλιστικό, εκτός από ανθρώπινες, κοινωνικές και διαπολιτικές παραμέτρους της εποχής και της πατρίδας του, υπέροχα το φυσικό τοπίο του νησιού του, περιφέροντας τον αναγνώστη στα αγαπημένα και γεμάτα νόημα για το συγγραφέα τοπία, όπου διεξάγεται η δράση του δημήματός του και η τοπογραφία αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί δευτερεύουσα ή αμελητέα.

Κάθε αναγνώστης του έργου, ασφαλώς διαβάζοντάς το (εφ' όσον δεν είναι σκιαθίτης) πλάθει με τη φαντασία του τους τόπους της δράσης, περιοδιαβαίνοντάς τους νοερά και ζώντας τους...".

Αλλά πού βρισκόμαστε τώρα εμείς οι πεζοπόδοι; Είμαστε μέσα στο πυκνό και βαθύσκιωτο πευκοδάσος, δυτικά της πόλης της Σκιάθου, στο παλιό μονοπάτι που οδηγεί στον Άγιο Αντώνη...

"Δυνάμεθα μεγάλη πιθανότητι ειπείν πρώτην αυτίαν του καλείσθαι την νήσον Σκιάθον αυτήν την φύσιν του τόπου γενέσθαι, πάντα γαρ τα μέρη ταύτης δάσει φύσει κομώνται και κατάφυτα όντα σκιάζει αυτήν. Σκιάθος άρα, εκ του Σκιάθος, κατά το πλήθος, ουδέν άλλο δηλοί ή τόπον σκιάσεντα, σκιερόν, κατάσκιον".³

Σύντομα φτάνουμε στο εκκλησάκι του **Άγιον Αντωνίου**. Η διαπίστωσή μας είναι ότι το μονοπάτι άρχισε να κλείνει από την πυκνή βλάστηση και συμφωνήσαμε σε κάποια από τις επόμενες πεζοπορίες μας να το διανοίξουμε.

Πράγματι μετά από κάμποσες εβδομάδες, εφοδιασμένοι με κλαδευτήρια, τσεκούρια και πριόνια, πραγματοποίήσαμε την διάνοιξή του: Αυθόρυμπος εθελοντισμός.

Το εκκλησάκι του Αγίου Αντωνίου είναι τελικός προοδισμός αρχετόνων χειμωνιάτικων διαδρομών μας. Στο μοναδικό του "κελί", περνάμε ζεστές ώρες ανάβοντας τα δυο τζάκια.. Συνεννοούμαστε μεταξύ μας από την προηγούμενη ημέρα για τις προμήθειες που χρειάζονται, αγοράζουμε από κοινού πράγματα και ο καθένας φέρνει από το σπίτι του ό,τι είναι δυνατόν. Όλα αυτά τα απλώνουμε στο τραπέζι και το μεσημεριανό γίνεται...δείπνος.

Ξεκουράζόμαστε στον αύλειο χώρο, να πιούμε λίγο νερό και..."κύριε, κύριε ποια ιστορία θα μας διαβάσετε;"

"Οπως αντιλαμβάνεστε η ανάληψη δεν είναι μόνο σωματική αλλά και πνευματική.

- Θ' αρχίσουμε διαβάζοντας μερικά αποσάσματα από το κοινωνικό μυθιστόρημα: **Η Φόνισσα**,⁴ που δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στο περιοδικό "Παναθήναια" το 1903. " Είναι από κάθε πλευρά, το αριστούργημα του A. Παπαδιαμάντη, γιατί γραψμένη στα χρόνια της προχωρημένης ωριμότητας, κλείνει μέσα της τα πιο γόνιμα στοιχεία της τέχνης του".⁵

«Μισοπλαγιασμένη κοντά εἰς την έστίαν, μέση σφαλιστά τά δημιατά, ή θεία-Χαδούλα, ή κοινώς καλούμενη Γιαννού η Φράγκισσα, δέν έκοιματο, ἀλλ' έθυσίσαξε τόν ύπνον πλησίον εἰς τό λίνον της ἀσθενούσης μικρᾶς ἐγγονῆς της. Έπι πολλάς νύκτας η Φράγκογιαννού δέν εἶχε δώσει εἰς τους ὄφθαλμούς της οὐδέ εἰς τά βλέφαρά της νυσταγμόν, ἀγρυπνοῦσα πλησίον του μικροῦ πλάσματος, τό όποιον οὐδέ ἐφαντάζετο ποίους κόπους ἐπροξένει εἰς τους ἄλλους, οὐδέ πόσα βάσανα ἔμελλε νά ύποφέρη, ἐάν ἐπέζη,

ὅλα τά ἀνδρόγυνα, ὅλαι αἱ χῆραι, ἀνάγκη πᾶσα καὶ χρέος ἀπαραίτητον νά ύπανδρεύσουν ὅλας αὐτάς τάς κόρας-καὶ τάς πέντε, καὶ τάς ἔξ, καὶ τάς ἑπτά! Καὶ νά δώσουν εἰς ὅλας προΐκα. Καὶ όποιας προϊκας, κατά τά νησιωτικά ἔθιμα! «Σπίτι στά Κοτρώνια, ἀμπέλι στήν Ἀμμουδιά, ἐλιῶνα στό Λεχούνι, χωράφι στο Στροφλιά». Καὶ δι' ὅλα αὐτά τά θυγάτρια νά μέλλη νά ύποφέρη ἡ μήτηρ των τόσα, κι ἄλλα τόσα, ἀπό ὅσα ἔχει ύποφέρει ἡ μάννα της δι' αὐτήν.... Ἀλλά σᾶς ἐρωτῶ, ἔπειτε πρόγματι

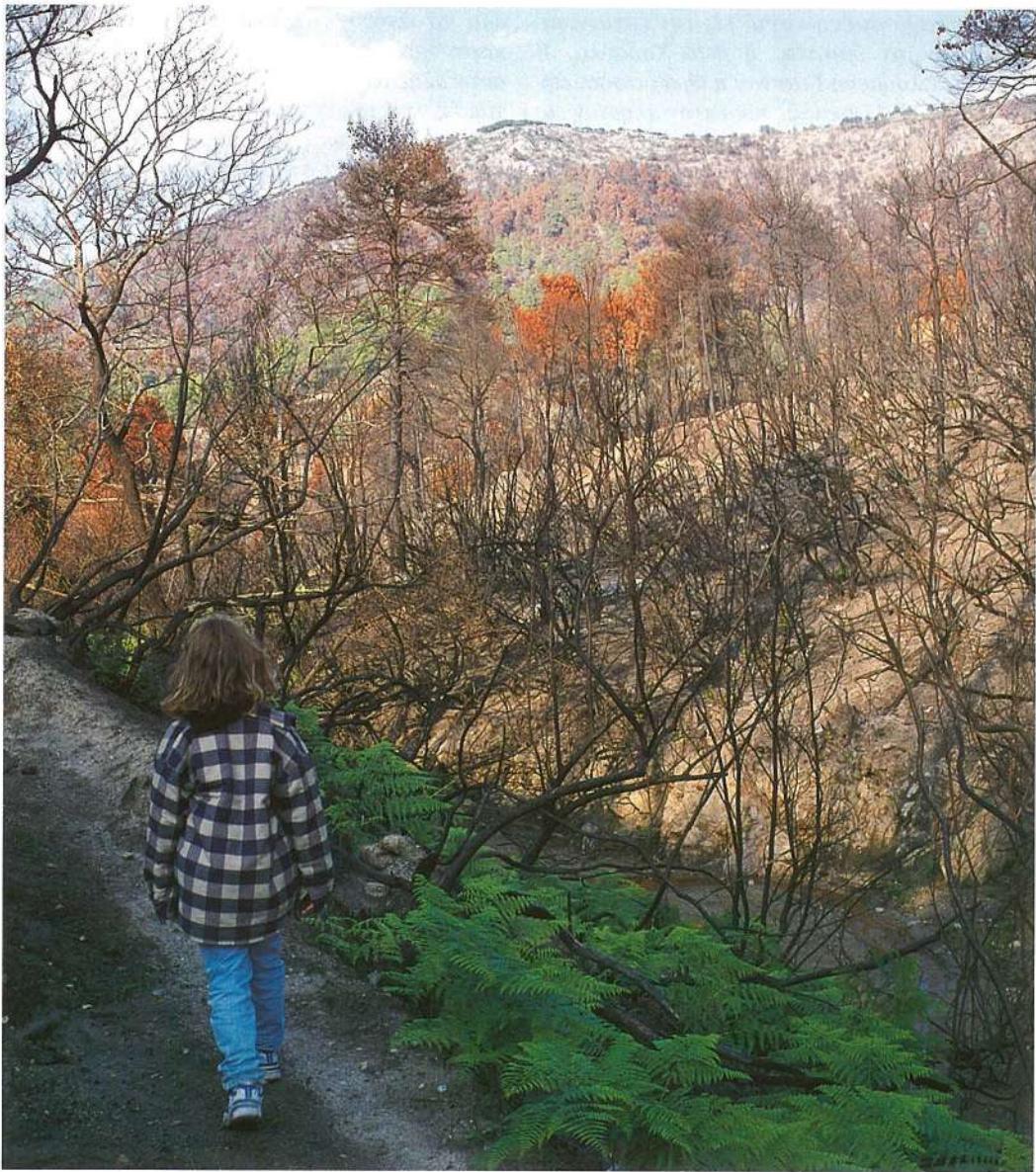

ΧΤΥΠΗΜΑ ΚΑΜΠΑΝΑΣ από χέρι παιδικό, χτύπημα χαρμόσυνο. (αριστερά) “Ελαφρώς κυπτήν και ακίνητον ετήρει την κεφαλήν της”.

καὶ αὐτό. Καὶ δεν ἦτο ἰκανόν νά αἰσθανθῇ κᾶν τήν ἀπορίαν, τήν όποιαν μόνη ἡ μάμμη διετύπωνε κρυφίως μέσα της: «Θέ μου, γιατί νά ἔλθῃ στόν κόσμον κι αὐτό;»... Οἱ λογισμοί καὶ αἱ ἀναμνήσεις της, ἀμαυράεις εἰκόνες τοῦ παρελθόντος, ἥρχοντο ἀλλεπάληλοι ὡς κύματα μέσα εἰς τόν νοῦν της, πρό τῶν ὄφθαλμῶν τῆς ψυχῆς της... Λοιπόν ὅλοι αὐτοί οἱ γονεῖς,

να γεννώνται τόσα κοράσια; Καὶ ἀν γεννώνται, ὀξίζει τόν κόπον ν' ἀνατρέφονται; Καλύτερα «νά μή σώνουν νά πᾶνε ποραπάνω».

Μετά απαεαντά τα αγωνιώδη αναπάντητα ερωτήματα για τη σκληρή μοίρα που περιμένει τα γεννώμενα “κοράσια” η Φραγκογιαννού αναλαμβάνει την απονομή της δικαιοσύνης με

τα χέρια της. Μετά την πράξη της...

Τήν ήμέραν ἐκείνην τῆς ἔβδομάδος τῶν Βαΐων, ἔφθασεν ἡ Φραγκογιαννού λίαν πρώι εἰ τὴν κορυφήν τοῦ ὑψηλοῦ πετρώδους λόφου τοῦ ἀντικρύζοντος ἐκ δυσμῶν τὴν πολίχνην. Ἐπάνω τῆς κορυφῆς ἐκείνης ἴστατο ἐρημικόν, ἀποπτον, ὃς φανός τὴν ήμέραν λάμπων, τό ἔξωκλήσιον τοῦ Ἅγιου Αντωνίου. «Δέν εἶμαι ἄξιο» εἶπε μέσα της, «νά μπω σ' ἔνα ξωκλήσι πού τόσο συχνά λειτουργιέται... Ἄς πάω καλύτερα στόν «Ἄη Γιάννη τὸν Κρυφό».

Στον ίδιο χώρο είχαμε επίσης μία ανάλογη και αξέχαστη εμπειρία, δύταν σε μια πεζοπορία μας καλέσαμε τον πατέρα Γεώργιο Σταματά ιερέα του ναού των Τριών Ιεραρχών Σκιάθου, ο οποίος μας διάβασε μέσα στο μισοσκόπτεινο εκκλησάκι την "Κουκίτσα" του άλλου Αλέξανδρου, του γλυκύτατου Μωραϊτίδη. Το μεγαλύτερο μέρος αυτής της ιστορίας διαδραματίζεται μέσα στο εκκλησάκι του Αγίου Αντωνίου και εμείς καθηλωμένοι στα σπασίδια με το φως των κεριών, ακούγαμε

απορροφημένοι την εξέλιξη της ιστορίας και την δράση των προσώπων. Δεν ακούγαμε, βλέπαμε τα πρόσωπα αυτής της ιστορίας που γράφτηκε πριν εκατό χρόνια περίπου...

Συνεχίζουμε την πορεία μας ακολουθώντας τα βήματα της γριάς Χαδούλας και εισερχόμαστε στο μονοπάτι που οδηγεί στο **Ρέμα τ' Αχειλά**, στο κέντρο του νησιού. Η βλάστηση είναι πυκνή, οι ευωδίες από τα λουλούδια, τα φυτά και τα βότανα φέρουν στο μυαλό τυχαίες και νοσταλγικές αναμνήσεις. Η Σκιάθος είναι βοτανικός παράδεισος,

«Έκτος τῶν ἀγριολαχάνων τούτων, τὰ ὅποια ὥλαι ἐγνώριζον νά συλλέγουν, ἡ Χαδούλα ἦξεν
ρεν ἄλλα βότανα, χρήσιμα ως φάρμακα διά τοὺς ἀσθενεῖς, τὸ τριήμερο καὶ τὴν δρακοντιά καὶ τὴν
ἀγριοκρομμύδα, ἀνάμεσα εἰς τάς κομάρους καὶ
τάς πτέριδας καὶ παρά τάς ρίζας τῶν ἀγρίων δέντρων, καὶ τοὺς μύκητας καὶ τάς ἀκάνθας καὶ
τάς κνίδας, καθὼς καὶ τὸ πολυτρίχι εἰς τοὺς μικρούς καταρράκτας τοῦ ρεύματος-το ὅποιον λέ-

γουν ὅτι εἶναι φάρμακον διά τάς λεχούς τάς πυρεσσούσας. Ή γραία ἀνήρχετο ἥδη ὑψηλότερα, πρός τὴν ἀπότομον κορυφήν τοῦ ρεύματος.
Σιγά-σιγά ἡ διαδρομή γίνεται κατηφορική «κάτω ἔχαράττετο βαθύ τό ποτάμιον, τ' Ἀχειλέ τό
ρέμα, καὶ ὅλην τὴν βαθεῖαν κοιλάδα μετά ἡρέμουν μορμυρισμοῦ διέτρεχε τό ρεῦμα, κατά τό
φαινόμενον ἀκινητοῦν, λιμνάζον, ἀλλά πράγματι
ἀενάως κινούμενον ὑπό τάς μακράς βαθυκόμους πλατάνους»

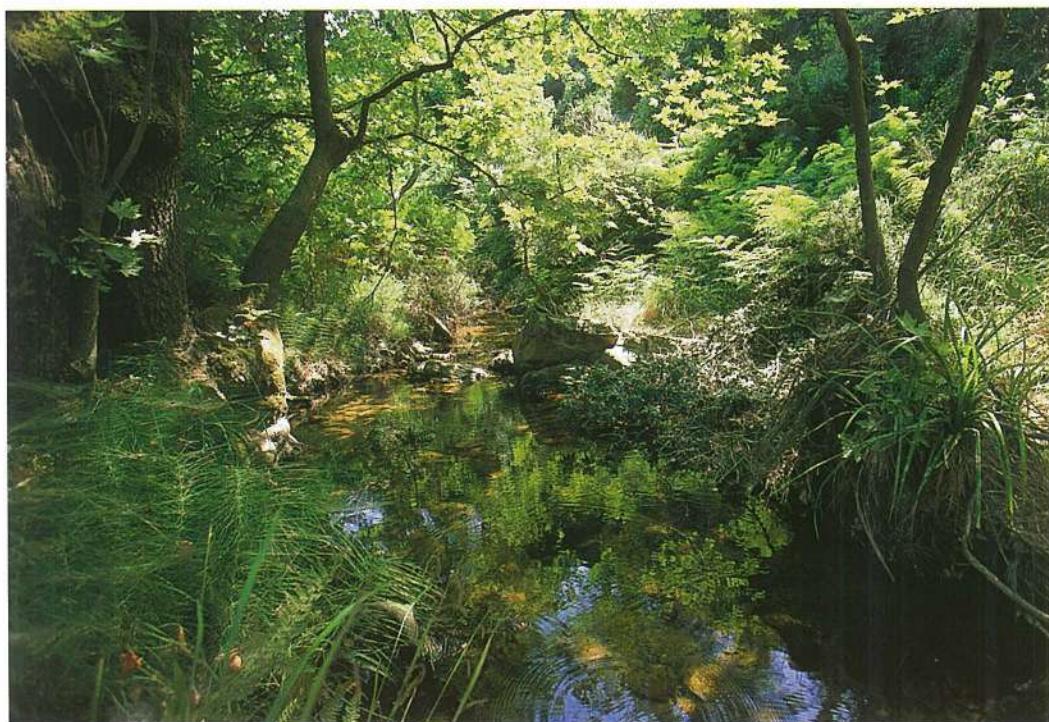
Εδώ θ' αφήσουμε τη γριά Χαδούλα που περιπλανιέται στην κοιλάδα για να καταλήξει στον **Αἱ Γιάννη τον Κρυφό**.

Εμείς κατηφορίζουμε από το μονοπάτι δίπλα στην ορειατιά προς τις βορειοδυτικές παραλίες **Κεχριά** και **Αληγαριές**.

"Παιδιά - παιδιά να το πολυτρίχι δίπλα στον καταρράκτη" φωνάζει κάποιος ενθουσιασμένος. Καταφθάνουμε στην παραλία και, μόλις ξειδωδώσουμε, εφοριούμε για μπάνιο στα πεντακάθαρα νερά. Σχηματίζονται μικρές παρέες,

ΠΟΣΟ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΣ ΗΤΑΝ ο περίπατος στη φύση πριν από την φωτιά. (αριστερά)

Το ρέμα τ' Αχειλά "...κατά το φαινόμενον ακινητούν, λιμνάζον, αλλά πράγματι αενάως κινούμενον υπό τας μακράς βαθυκόμους πλατάνους".

άλλοι συνεχίζουν το κολύμπι, άλλοι ξαπλώνουν στην ακτή, μερικοί κάνουν ασκήσεις και πάζουν, δύο τρεις σκαρφαλώνουν στα βράχια της παραλίας και από εκεί κάνουν άλματα. Εγώ καιροφυλακτώ με τον φωτογραφικό μου φακό έτοιμο να "αιχμαλωτίσει" στιγμάτυπα... Ωπ! σας "συνέλαβα" Σοφία και Γουλιαμ, ωραία

προτιμούν το ψωμί, το τυρί και τη ντομάτα. Η σκέψη μας ξαναγυρίζει στη γριά Χαδούλα και στις περιπλανήσεις της. Ετοιμαζόμαστε για τον δρόμο της επιστροφής με πρόθεση να περάσουμε και από το εκκλησάκι του Αϊ Γιάννη του Κρυφού (των Πασχαλαίων, γιατί υπάρχει και του Παρθένη). Σύντομα φθάνου-

Όσοι είχαμε ξανάρθει πριν την καταστροφική πυρκαγιά του 2000, θυμόμαστε ότι η βλάστηση τριγύρω ήταν τόσο πυκνή που ο Αϊ Γιάννης δεν φαίνονταν από πουθενά.

Ζωή και κίνηση "ήρθον τα κάτω...πάνω".

κίνηση, φέρατε τα κάτω...πάνω-αυτό θα περάσει στην ακινησία! Κάποιος όμως στραβιστοπάτησε, προσφέρουμε τις πρώτες βοήθειες, ευτυχώς δεν ήταν τίποτα σοβαρό. Ευκαιρία να ξαναθυμηθούμε ότι η αντιμετώπιση σε παρόμοιες περιπτώσεις "ονομάζεται" **Α.Π.Π.Α.** (Ακινησία, Πάγος, Περιθεση, Ανύφωση). Η δρεπή όλων έχει ανοίξει, όλα τα φαγητά στρώνονται κάτω στην αμμουδιά. Οι περισσότεροι

με, αλλά δυσκολευόμαστε ν' αναγνωρίσουμε το τοπίο. Όσοι είχαμε ξανάρθει πριν την καταστροφική πυρκαγιά του 2000, θυμόμαστε ότι η βλάστηση τριγύρω ήταν τόσο πυκνή που ο Αϊ Γιάννης δεν φαίνονταν από πουθενά. Άλλοπα δέμενοι τρέχουμε γύρω-γύρω...όλα κάτηκαν. Ακόμα και το μεγάλο κυπαρίσσι δάσλια στην καμπάνα, μόνο το εκκλησάκι έμεινε- πάλι καλά-μόνο που τώρα φαίνεται από παντού, ο

Αϊ Γιάννης δεν είναι πια Κρυφός. Αποχωρούμε συγκλονισμένοι από το θέαμα της ερήμωσης που έφερε η πυρκαγιά, όλα τριγύρω είναι ορατά, η γριά Χαδούλα μόνο δεν φαίνεται πουθενά.

Αυτή ήδη «έκινησε νά έπιστρέψῃ εις τήν πολίχνην. Μόνον, πριν φθάσῃ ἀκόμη εις τήν κορυφήν τοῦ λόφου, εἰδὲν ἐκεῖ δεξιά της, χαμηλά εις το βάθος μικράς κοιλάδος, ἡτις καλεῖται τῆς Μαμούς το Ρέμα, τὸν εὐρὺν καὶ καλῶς καλλιεργημένον κῆπον τοῦ Γιάννη τοῦ Περιβολᾶ.

πώς θα διασωθεί το έργο τους από τις ανθρώπινες παρεμβάσεις. Άραγε να περπάτησε η γριά Χαδούλα πάνω σε τούτες τις πέτρες; Να περπάτησε ο Παπαδιαμάντης ή ο Μωραΐτης;

Κατηφορίζουμε σιγά-σιγά, μπροστά μας και χαμηλά είναι ο κολπίσκος **Σίφερι**, αμέσως μετά η πόλη της Σκιάθου, πιο πίσω μακριά η **Σκόπελος**, δεξιά μας και ανατολικά "τα χλοερά, χαρίεντα νησίδια" **Τσουγκριάς** (μικρός και μεγάλος) η **Άρκος** και ο **Μαραγκός** και στο

Στην παλιά πηγή του 1906, στης Μαμούς το Ρέμα, όλοι θέλουν να ξεδιψάσουν.

Κάνουμε την τελευταία στάση στης **Μαμούς το Ρέμα** δίπλα στην παλιά βρύση. Εδώ διασώζεται κι ένα μικρό τμήμα καλντεριμιού, από το παλιό μονοπάτι που οδηγεί από τη Σκιάθο προς το μοναστήρι της **Παναγίας Κουνίστρας**. Θαυμαίζουμε την ικανότητα που είχαν οι παλιοί μιαστόροι, να κάνουν έτσι τα έργα τους ώστε ν' αντέχουν στο χρόνο. Δυστυχώς ήταν πέρα από τις δυνάμεις τους να προβλέψουν

βάθος νότια διακρίνεται καθαρά η **Εύβοια**...
"Πού θα πάμε κύριε την άλλη εβδομάδα;"
"Οπου θα μας οδηγήσει ο Κνού Αλέξανδρος..."
όπου θα πάει η γριά Χαδούλα.. Εκεί κάτω, στη σπηλιά του **Νικοτσάρα**, στο **Λεχούνι**..."

Σάββατο πρωί. Η ανακοίνωση ότι θα κάνουμε και σπήλαιο-εξερεύνηση στο λιμάνι του **Νικοτσάρα**, ερέθισε τα παιδιά, αυτή την φορά ήρθαν περισσότερα στην πεζοπορία, μερικά

ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΟΥ ΝΙΚΟΤΣΑΡΑ, το υπέροχο "Λεχούνι", στενή λωρίδα θάλασσας που εισχωρεί μες τη στεριά.

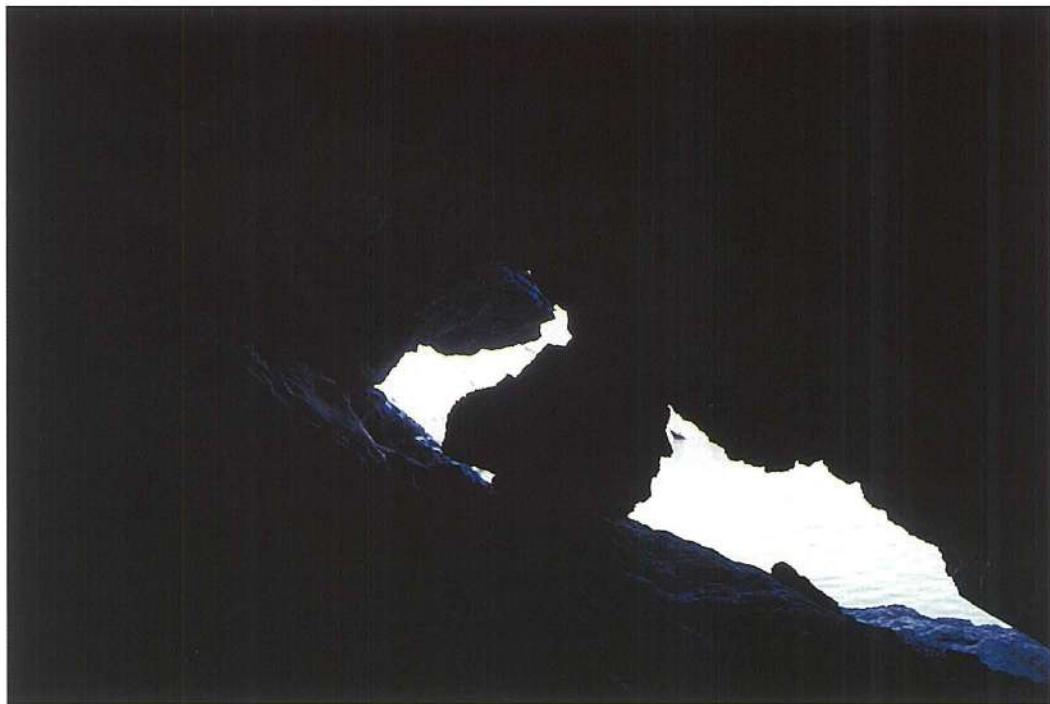
έρχονται για πρώτη φορά.

Βγαίνουμε από την πόλη, περνάμε από του Καρπέτη τα πλατάνια, την παλιά βρύση του Παντελάκια και σύντομα είμαστε στα χνάρια της Φόνισσας, στις Βίγλες, παλιό παραποτηρητήριο, πρώτο σταθμό ξεκούρασης για μας...

...Αρχάς Μαίου, δευτέραν έβδομάδα μετά οψιμον Πάσχα. Η έξοχή εύωδιαζεν, ή αύρα έμιτροβόλει. Η Φραγκογιαννού έπήρε τόν δρομίσκον τόν λίαν γνωστόν εις αύτήν... Έβάδισεν επί μίαν ὥραν ἀκόμη. Ἡτον ἡδη χαρανγή. Άφου ἔφθασεν εις τήν κορυφήν τοῦ λόφου, κατῆλθε πάλιν εις τό ρεῦμα, εις τήν ὑπώρειαν τοῦ βουνοῦ μέ τάς πολυσχιδεῖς πλευράς, τό δοποῖον ἐκαλεῖτο οι Βίγλες. Εκατηφόισεν ἀκόμη, εἰσῆλθεν εις τό κάτω ρεῦμα τό βαθύ, τό βατίνον πρός τήν θάλασσαν, τό καλούμενον Λεχούνι. Υπήρχον ἐκεῖ δύο ἡ τρεῖς νερόμυλοι, μᾶλλον παλαιοί και ἄχρηστοι, ἐκ τῶν ὅποιών ὁ εἰς μόνον ἐδούλειε, καί τοῦτο σπανίως. Εκείνην τή σπιγμήν, ἀνέτελλεν ὁ ἥλιος. Ο δίσκος τοῦ ἐφάνη ν' ἀναδύεται ἀπό τά κύματα, ἀντικρύ, εις τό μακρινόν πέλαγος, τοῦ δοποίου μίαν λωρίδα ἐβλεπεν ἀπό τήν κρύπτην της ἡ Χαδούνλα.

Εγκαταλείπουμε εμείς τις Βίγλες, τα καραούλια των παλαιών κλεφτών, ανυπομονώντας να φτάσουμε στο Λιμάνι του Νικοτσάρα. Περνάμε μπροστά από το εκκλησάκι του ΑΪ Γιώργη του Χριστοδούλιτσα, κοντά στον οικισμό Καλύβια και κατηφορίζουμε την ρεματιά προς το Λεχούνι. Λίγο πριν φτάσουμε στην παραλία, παρακαμπτούμε εκατό μέτρα περίπου από το δρόμο μας, για να δούμε τα ερείπια του παλιού μύλου του Μπεφρανιάδη, μέσα στην ρεματιά. Ένα ζευγάρι αιφνιδιασμένων φασιανών που κατέβηκε εκεί για να πιει νερό, πετάγεται έντρομο μπροστά μας, αιφνιδιάζοντας ταυτόχρονα και μας.

Το λιμάνι του Νικοτσάρα είναι μια λουρίδα θάλασσας μέσα στην στεριά. Αριστερά και δεξιά περιβάλλεται από βράχια και γκρεμούς. Εδώ είχε κατά καιρούς το λημέρι του ο Νικοτσάρας, ο περίφημος πειρατής και κατόπιν καπετάνιος στον αγώνα κατά των Τούρκων, λίγο πριν την επανάσταση του 1821. Διαβάζουμε στα παιδιά, το σχετικό απόσπασμα.⁶ Ο Νικοτσάρας κάπου ανοιχτά του Λιτοχώρου έδινε μάχη (ναυμαχία) κατά των Τούρκων, τον

Ο βράχος στη σπηλιά, ίδιος με κεφάλι.

βρήκε όμως ένα βόλι και τον ελάβωσε βαθειά... Κι' ήρθαν και τον έθαψαν κάτω στο Λεχουνί, κοντά στην άμμο, στον γιαλό και τότες τον βγάλανε το τραγούδι:

...Και κείνος που φοβέριζε και όλοι τον ετρέμα, επήγαν και τον έθαψαν στον Λεχουνιού το ρέμα..."

"Κύριε-κύριε, πού είναι η σπηλιά; Πότε θα πάμε; Πώς θα μπούμε; Θα σκαρφαλώσουμε; Χωράμε όλοι; Εκεί είναι ο τάφος του Νικοτσάρα; Και το σπαθί του κι' η κάπα του κι' ο θησαυρός του είναι εκεί; Πού είναι οι κορίκοι που έδενε τα καράβια του; Η Φόνισσα εκεί κρύφτηκε;"

Συγκεντρωνόμαστε όλοι στην παραλία, δίνονται οδηγίες για το πώς θα πάμε, πώς θα μπούμε στη σπηλιά, τι πρέπει να προσέξουμε και πώς θα συμπεριφερόμαστε όταν μπούμε μέσα. Επικρατεί η συχία και πειθαρχία, το άγνωστο και ίσως το επικίνδυνο, μας καθιστά όλους πιο σοβαρούς και υπεύθυνους. Τα παιδιά χωρίζονται σε ολιγομελείς ομάδες, η πρώτη ομάδα ξεκινάει και οι μεγαλύτεροι στην ηλικία της συντροφιάς μας, ενθαρρύνουν και βοηθάνε τα

παιδιά. Φτάνουμε έξω από το στόμιο της σπηλιάς. Η είσοδος είναι χαμηλή και στενή, μια πέτρα στη μέση του στομίου φαντάζει σαν Άτλαντας, που στηρίζει το πάνω και το κάτω μέρος του βράχου. Οι πρώτοι σέρνονται δισταχτικά, χάνονται από τα μάτια των υπολούπων και εισέρχονται στο εσωτερικό. Στην αρχή είναι όλα σκοτεινά, σύντομα όμως τα μάτια προσαρμόζονται, ο φακός πια δεν είναι απαραίτητος και όλοι διαπιστώνουν ότι η σπηλιά είναι τεράστια όσο μια αίθουσα σχολείου. Προχωρούμε λίγα βήματα, παρατηρούμε τα τουχώματα, στην οροφή υπάρχουν μερικοί σταλακτίτες, χαμηλά ακούγεται ο παρλασμός των κυμάτων και στο βάθος στενεύει και δεν μπορεί κανείς να προχωρήσει. Η μεγάλη έκπληξη όμως είναι, όταν τα παιδιά γυρίζουν και κοιτάζουν προς την έξοδο. Η πέτρα που "στηρίζει" την είσοδο, δύπως προβάλλεται προς τα έξω, μοιάζει καταπληκτικά με γυναικείο κεφάλι. «Όταν ο ήλιος έκρυψη είς τήν κορυφήν τού βραχώδους βουνοῦ, καὶ ἐσκίασεν ἡ κοιλάς καὶ ἥτο δειλινόν πλέον, ἐστενοχωρήθη καὶ προέκυψε τήν κεφαλὴν ἔξω τῆς κρύπτης».

ΣΠΗΛΙΕΣ, ΓΚΡΕΜΟΙ, "το βουνόν του Κουρούπη βορεινόν, βραχώδες, απάτητον"

Κάποιος με ρωτάει: "Κύριε, η σπηλιά του Νικοτσάρα είναι αυτή ή μήπως είναι η σπηλιά της Φόνισσας;"ένας άλλος πιο μεγάλος συμπληρώνει: "Είναι η γριά Χαδούλα που με τα κρίματά της, θέλησε να φορτωθεί τα βάσανα και τις αμαρτίες αυτού του κόσμου".

Στο μεταξύ η γριά Χαδούλα.

"Τήν ώραν ἐκείνη ἥκουσε μεμακρυσμένους κωδωνίσκους νά ήχοιν καί συγχρόνως εἶδε μακρόθεν νά κατέρχεται ἔνα κοπάδι καί ὁ βοσκός ἐνεφανίσθη. Η Γιάνννον τόν ἀνεγνώρισεν ὀμέσως. Ἡτον ο καλούμενος Γιάννης Λυρίγκος... Τήν ιδίαν στιγμήν με τήν τελευταίαν ἀκτίνα ἥλιου, ἡτις ἔχρυσωνε τήν κορυφήν τοῦ ἀνατολικοῦ λόφου μέ τούς ἐλαιώνας τούς πολλούς κι ἔκαμνε νά στίλβῃ τό φύλλωμα τῶν ἐλαιῶν, ἐφάνησαν δύο ἄνθρωποι κατερχόμενοι δρομέοι ἀπό ἔνα μονοπάτι μεταξύ δύο ἐλαιώνων. Ή Φραγκογιαννού τούς εἶδε πρώτη κι ἐτρόμαξεν. Ο ἥλιος ὅστις κατέλαμψε τά φύλλα, ἔκαμνε νά γυαλίζουν καί τά κομβία τῆς στολῆς των τά πρό μακροῦ χρόνου ἀγνάλιστα. Ήσαν οἱ χωροφύλακες.

Πάραντα ἡ Φραγκογιαννού ἐστρεψε τά νῶτα πρός τόν Γιάννην τον Λυρίγκον κι ἐτρεξε πρός τήν ρίζαν τοῦ πετρώδους βουνοῦ, πρός δυσμάς. Έκει ὅπου είχεν ἀναβῆ ἡ Φραγκογιαννού, ἵτο τό βουνόν τοῦ Κουρούπη, βορεινόν, βραχώδες, ἀπάτητον, καί τούς πόδας του ἐφίλει καί ἐπληττε τό κῦμα τοῦ πελάγους. Ή θέα ἡνοίγετο πρός τήν ακτήν τῆς Μακεδονίας, τήν Χαλκιδικήν, καί τόν μέγαν Ἀθωνα.

Πρέπει να τονίσουμε ότι σ' αυτή την περιοχή τα μέρη είναι εξαιρετικά δύοβατα και ορισμένα σημεία της πορείας της Φόνισσας, είναι από τα πιο επικίνδυνα στην Ελλάδα και απαιτείται ορειβατική εμπειρία και εξοπλισμός. Επομένως η επίσκεψη στα μέρη αυτά είναι αδύνατη στα παιδιά. Θα τα γνωρίσουν μέσα από τις διαφάνειες του δικού μου φωτογραφικού οδοιπορικού επί τοία χρόνια σ' αυτή την περιοχή.

Θέμα συζήτησης των μαθητών τις επόμενες μέρες στο σπίτι και στο σχολείο, οι εντυπώσεις από την επίσκεψη στη σπηλιά και οι συνηθισμένες ερωτήσεις προς εμένα:

Ανανηπικές βουτιές στο δροσερό, εξαγνιστικό νερό.

-Κύριε πότε θα ξαναπάτα;

(Οι μαθητές που δεν ήρθαν)

-Κύριε πότε θα ξαναπάταμε;

(Οι μαθητές που ήρθαν)

Η επόμενη διαδρομή μας (αποφεύγοντας φυσικά τα επικίνδυνα μέρη) είναι η περιοχή του μοναστηριού του **Άγιον Χαραλάμπους**, εκεί που είχε το καλύβι του ο τσοπάνης ο Λυρίγκος.

Η γριά Χαδούλα εν τω μεταξύ είχε καταφύγει στο βουνό απέναντι και βιορείως του μοναστηριού...

"Η θέσις όπου έφθασεν ή καταδιωκομένη γυνή έκαλετο τό Κοκύλι. Ανθρώπινος πούς σπανίως έπάτει έκει. Η Φραγκογιαννού άνεκάλυψε μικρόν σπήλαιον, όλον άνοικτόν είς την θέαν του πελάγους, το οποίον ήτο το κυρίως Κοκύλι, και εκάθισεν ανέτως εις τήν χηβάδα έκεινην.

Έκλεισε τά δηματα και ήρχισε νά ναναρίζεται μόνη της, ύποψιθυρίζοντα ένα τραγούδι ώσάν μοιρολόγι, άλλα δέν είχεν ύπονον. Έπανηλθον πάλιν και της έστησαν πολιορκίαν οι φόβοι και τά φαντάσματα. Έξύπνησε παραλογισμένη,

φρίσσουσα· Ο τόπος ήτον στοιχειωμένος. "Ας φύγω κι άπ' δω"... "Ως τόσον έτρεχεν, έτρεχεν... είχεν εισέλθει μέσα εις τό δάσος, τοῦ όποίουν τά διάφορα μονοπάτια τῆς ήσαν πολύ γνωστά".

Εμείς και αυτή τη φορά δεν θα ακολουθήσουμε την Γριά Χαδούλα στην ξέφρενη πορεία της, προς το ψηλό οροπέδιο τα **Καμπιά**, αλλά θα παραμείνουμε στον Άγιο Χαράλαμπο. Θα βγούμε για λίγο έξω από το χώρο του μοναστηριού, προς το βορρά και θα σκαρφαλώσουμε σ'ένα μικρό πατάρι-εξώστη που σχηματίζουν τα βράχια. Το τοπίο είναι άγριο, δύμιορφο και επιβλητικό. Απέναντί μας απλώνονται οι απότομες και κρημνώδεις πλαγιές του βουνού **Κουφούπη**. Ανάμεσα παρεμβάλλεται η χαράδρα του **Κακορέματος**: "Γιαννουνύ... Έεε... Γιαννουνύ... Λυρίγκοοο... τίποτα, ένα παρατεταμένο ...οοδ, ο αντιλαλος και το δυνατό φύσηγμα του αέρα είναι η μοναδική απάντηση. Ένα κοπάδι πέρδικες πετάει πάνω από τα κεφάλια μας και δυο τρία αγριοκάτσικα φρεύγοντας "κυνηγημένα" από τις

τους πέτρες από τις σάρες, που κατρακυλούν με θόρυβο στο βάθος της χαράδρας.

Επιστρέφουμε στο μοναστήρι, το τζάκι είναι ήδη αναμμένο, η κουβέντα έχει ανάψει, το παιχνίδι επίσης έχει ανάψει, μερικοί τρέχουν να σβήσουν τη δέψα τους στη βρύση, κάποιοι

σήμερα θ' αργήσουμε..."

Το επόμενο Σάββατο αναζητούμε τη γριά Χαδούλα πάνω στα Καμπιά, στο οροπέδιο. Ο καιρός είναι βαρύς, έτοιμος να βρέξει. Το αδιάβροχο σήμερα είναι απαραίτητο. Ξεκινάμε λοιπόν, περνάμε από το Έφημο

Η ώρα του φαγητού πλησιάζει, τα χαμόγελα πληθαίνουν, τα άδεια πιάτα σε λίγο θα γεμίσουν.

άλλοι ανοίγουν τις "βρύσες" της φαντασίας τους και προσπαθούν ν' απεικονίσουν στο τετράδιο ζωγραφικής τις εντυπώσεις τους από τις έντονες περιγραφές του συγγραφέα, συνδυασμένες με την άμεση παρατήρηση του ίδιου ακριβώς τοπίου! Οι πιο πεινασμένοι κρατάνε τα πιάτα τους και ανυπομονούν πότε θα είναι έτοιμα τα ..λουκάνικα που έβαλαν για ψήσιμο στο τζάκι. Αυτοί που τρέχουν τριγύρω στα ξέφωτα του δάσους, έρχονται πού και πού τιτιβίζοντας σα χελιδόνια, τρώνε κάτι βιαστικά και ξαναφεύγουν "πετώντας" ...Η φανέλα γίνεται μούσκεμα, βγάζουν από το σακίδιο τη δεύτερη φανέλα και στεγνώνουν τη βρεγμένη στο τζάκι... "Κύ-κύριε, δεν θέλουμε να φύγουμε...Εμείς είπαμε στους γονείς μας ότι

Χωριό, (όπου κατά τον Γ. Αποστολίδη βρισκόταν εδώ η δεύτερη αρχαία πόλη του νησιού που αναφέρει ο Σκύλαξ,⁷ το **Πετρόλαφο**, σταματάμε για λίγο στην Βρύση του **Αγίου Δημητρίου** και η πρώτη μας μεγάλη στάση είναι στο **Κρύο Πηγάδι**.

Ο συννεφιασμένος ουρανός κι ο αέρας που φυσάει, γεμίζουν το τοπίο με ένταση. Μας πιάνει μια αδριστή ανησυχία, κάποιος ανατριχίαζει, ας φύγουμε από εδώ πριν μας πιάσει η βροχή. Ανηφορίζουμε για λίγο και προσπερνάμε τους **Αγίους Αποστόλους**, εκεί στους Τρεις Σταυρούς που αρχίζει το οροπέδιο. Ο αέρας φυσάει δαμιονισμένα και να οι πρώτες χοντρές στάλες της βροχής. Βγάζουμε τα αδιάβροχα από τα σακίδια, που ξεδιπλώνονται

σαν αλεξίπτωτα και πλαταγίζουν στον αέρα, καθώς τρέχουμε να προφυλαχτούμε σε κάποιο καλύβι. Οι φιγούρες μας προβάλλονται ακανόνιστα στον ορίζοντα, κάτω από τον ετοιμόγεννο ουρανό. Να κι ένα μικρό άγριο κουνελάκι που τρέχει κι αυτό άγαρμα και ανήσυχα,

αργαλειό της, ο **Χοήστος Καρυοφύλλης** και η **κυρά-Μαρία** η γυναίκα του, που τραγουδάει γλυκύτατα, παλιά Σκιαθίτικα και Τσεσμελίδικα τραγούδια (η καταγωγή πολλών Σκιαθίτων είναι από τον Τσεσμέ της Μ.Ασίας). Η φωνή της θυμίζει τη φωνή της μαύρης

ΤΟ ΚΑΛΟΔΙΑΤΗΡΗΜΕΝΟ καλντερίμι για το Κρύο Πηγάδι.

Η κυρά-Μαρία Καρυοφύλλη, μας τραγουδάει παλιά Σκιαθίτικα τραγούδια.

ολόδιο μ' αυτά τα κουρδιστά παχνιδάκια που πουλάγε στα πανηγύρια. Αληθινό ήταν ή μήπως ψεύτικο; Φτάνουμε σ' ένα καλύβι. Φιλόξενοι και απλοί που είναι ετούτοι οι άνθρωποι στο βουνό, με τα περιποιημένα καλύβια, με τα κοπάδια τους, με τις καθημερινές τους κτηνοτροφικές και αγροτικές ασχολίες: ο μπάρμπα-Αντώνης ο Κυπαρισσός στον Άγιο Χαράλαμπο, ο Γιώργος ο Κυπαρισσός με την γυναίκα του την κυρά-Αλεξάνδρα, που όλο και κάτι σύμορφο υφαίνει στον

ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΚΑΙ μικροί Σιαθίτες Τσομπιάνοι.

τραγουδίστριας των blues της **Bessie Smith**. Κάθε φορά που θα περάσουμε από κει δι, τι δουλειά και να' χει, είτε ανάβει τον φούρνο να φήσει το ζυμωμένο ψωμί, είτε ασχολείται με τον κήπο της, είτε πυτιάζει το τυρί, είτε ανοίγει φύλλα για πίτα, ποτέ δεν μας χαλάει το χατίρι και πάντα μας λέει μερικά δύμορφα τραγούδια! Εικόνες του χθες στο σήμερα, εικόνες διαχρονικές, εικόνες ανθρώπινες.

Η επαφή μ' αυτούς τους ανθρώπους, είναι για μας βιωματική εκπαίδευση. Συναντάμε εδώ τρόπους διαβίωσης που αποτελούν κέντρο ζωήρου ενδιαφέροντος για τον άνθρωπο που ήδη ζει σε περιβάλλοντα ολότελα ξένα προς τις μιοφέρες αυτές, προς τις οποίες όμως, είτε από παράδοση, είτε από αναγνώσματα και ακούσματα ξυπνά μέσα μας η νοσταλγία για ένα παρελθόν (ίσως εξωραϊσμένο από την φαντασία μας) που το θεωρούμε οικείο και αγαπητό για μάς.

Δημιουργείται έτσι η ανάγκη για μια άλλη "μετακίνηση", μια μετακίνηση μέσα στο χρόνο, με τη φοίτηση μας στα κατάλοιπα που άφησε ο φευγάτος αυτός χρόνος μέσα στο χώρο.

Εν τω μεταξύ, ενώ εμείς ζούμε το τότε στο

τώρα, η γριά Χαδούλα περιφέρεται στα βουνά, γεμάτη βάσανα και τύψεις τρέχει να γλιτώσει από τους διώκτες της.

Που πας γριά Φραγκογιαννού, γυναίκα κομμάτι της γης, κύπταρο της ανθρώπινης ιστορίας, που πας μόνη και απελπισμένη να ξαγορευτείς τα κρίματά σου, προσφέροντας το θάνατο για τη λύτρωση...

"Επάνω είς τά Καμπιά, είς το ύψηλόν όροπέδιον, όταν ἔφθασε λαχανισμένη, ξεγλωσσασμένη ή Φραγκογιαννού, ἐστάθη, ἐγύρισε πρός τὸν κατήφορον ὅπόθεν εἶχεν ἔλθει, κι ἐκοίταζε μήν ίδη ἡ ἀκούσει ἡ σκιάν ή βήμα τρέχοντος λαγωνικοῦ, χωροφύλακος. Έκει ὅπου ἴστατο συλλογισμένη ἀκούει βήματα ὥπισθεν τῆς, ἀπό τό μέρος το ἀντίθετον πρός ἐκεῖνο ἔξ οὐτὴν ἥλθε. Στρέφεται καὶ βλέπει ἔνα ἄνθρωπον, ἔνα βοσκόν. Ή Φραγκογιαννού τὸν ἀνεγνώρισεν. Ἡτο ὁ κελούμενος Καμπαναχμάκης. Ἄφοῦ ἀπεμακρύνθη ὁ Καμπαναχμάκης, ή Φραγκογιαννού ἐσκέφθη ὅτι θά εἰχε καταφύγιον τούλαχιστον διά τὴν ἐπομένην νύκτα. Ἐπήρε τὸν κατήφορον, κατῆλθεν εἰς τῆς Ἀγαλλιανοῦς τὸ ρέμα. Ἐστάθη να πίη νερόν εἰς μίαν βρύσιν. Έκεί συνήντησεν ἔνα

γέροντα μοναχόν, τόν πάτερ Ιωάσαφ, κηπουρόν τοῦ μοναστηρίου τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, τό ὄποιον διέγραψε πρός τα ἄνω τὴν σεμνήν κατατομήν του, εἰς τὴν κορυφήν τοῦ ρεύματος.

Τίνι ἐσπέραν ἡ Φραγκογιαννού εὑρίσκετο εἰς τὴν Πέρα Ράχην, εἰς τὸ καλύβι τοῦ Καμπαναχμάκη... Ἐπροχώρησε πρός τὸ μέρος ὅποθεν εἶχεν ἔλθει τὴν πρωῖαν. Ἐφτασεν εἰς τὸν μικρὸν ναϊσκὸν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς, εἰς τὸ Κοιμητήριον τῶν Καλογήρων. Εἰς τ' Ἀλώνι τοῦ Μοναστηρίου. Ἐπέρασεν ἔξω ἀπό τὸ Βουρδουναριό, ἀντικρύ τῆς σιδηρᾶς πύλης τοῦ Κοινόβιου, ἣτις ἦτο κατάκλειστος".

Ξεκινάμε κι εμείς για την τελευταία πορεία μας στα χνάρια της Φόνισσας. Φυσικά οι πορείες μας δεν τελειώνουν εδώ γιατί η Σκιάθος είναι ... ατελείωτη. Προορισμός μας είναι η ιστορική **Μονή Ευαγγελιστρίας**. Κάνουμε στάση για να ξαποστάσουμε στη **Βρύση του Σταμέλου**, σε λίγο φτάνουμε στο εκκλησάκι των Ταξιαρχών και δοκιμάζουμε το δροσερό νερό, που τρέχει άφθονο, από την ομώνυμη βρύση. Κατόπιν περνάμε ανάμεσα από

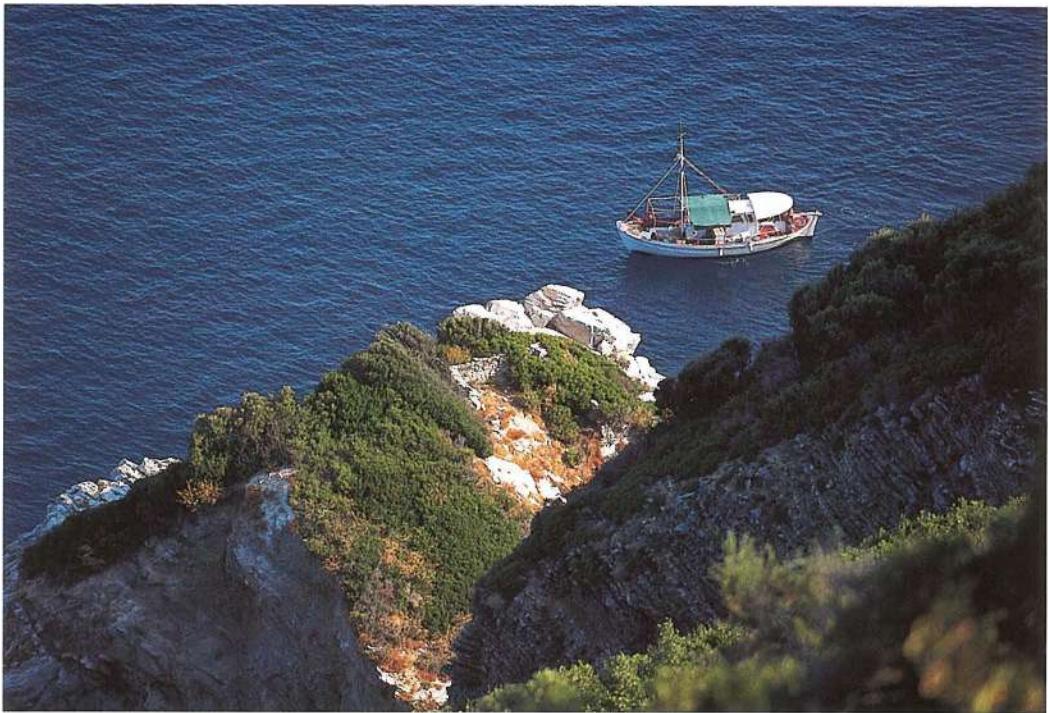
την εκκλησία της **Ζωοδόχου Πηγῆς** και το αλώνι και φτάνουμε στο μοναστήρι.

Η μονή Ευαγγελιστρίας είναι χώρος οικείος για μάς. "Ιδρύθηκε το 1794 εξαιτίας του κινήματος των Κολλυβάδων. Η ιστορία του συνδέεται με την ιστορία του νησιού. Εδώ στους τοίχους του μοναστηριού ακούσθηκε το Σεπτέμβριο του 1807 ο όρκος της Ελευθερίας των καταδρομέων Νικοτσάρα, Παπαβλαχάβα, Γιάννη Σταθά, των κλεφτών και αρματωλών Λαζαίων, Τζαχιλα Λιόλιου, Σύρου, Ρομφαίου, και του Κολοκοτρώνη, και τα χέρια του ηγουμένου Νίφωνα ευλόγησαν την **Πρώτη Ελληνική Σημαία**, με φόντο γαλανό και κατάλευκο σταυρό, δύμια με τη σημερινή Σημαία του Στρατού Ξηράς, που εδώ στο μοναστήρι πρωτοκατασκευάσθηκε". Οι εργασίες αποκατάστασης των χώρων γύρω από την εκκλησία σχεδόν τελειώνουν. Επάρχουν και σήμερα μαστόροι (και μάλιστα Σκιαθίτες) που στο χέρι τους η πέτρα γίνεται στολίδι.

Και ενώ απολαμβάνουμε τη φιλοξενία του ηγουμένου και των ανθρώπων της μονής, η γριά Χαδούνα

Ξεδίψασμα στη Βρύση Σταμέλου.

ΣΤΗΝ ΜΙΚΡΗ ΒΡΑΧΟΝΙΣΙΔΑ κάτω από τον Άγιο Σώστη διακρίνονται τα ερείπια του ομώνυμου Ναΐσκου.

‘Ανέβη ύψηλότερα τὴν ράχιν, χωρίς να ἔχῃ σκοπόν ἡ ἀπόφασιν ποῦ ἐπήγαινε. Ή Φραγκογιαννού ἔτρεχεν, ἔτρεχε. Ἄλπιζε νά χωθῇ τὸ ταχύτερον εἰς τό δάσος ὅπου, καὶ ἂν τυχόν ἔτρεχον κατόπιν της, τὰ ἵχνη της τάχιστα θά ἐχάνοντο.’.

Από εδώ και πέρα αρχίζει η κορύφωση του δοράματος. Η γοιά Χαδούλα ξεμακραίνει πλέον από τον κόσμο κι εμείς παρακολουθούμε από μακριά την πορεία της.... Το σταυρό πάντα ένας τον κουβαλάει....

‘Κάτω εἰς τό Κακόρεμα, χαμηλά εἰς τό βάθος, σιμά εἰς τήν Σκοτεινήν Σπηλιάν, οἱ λίθοι ἔχόρρευν δαμανικόν χορόν τήν νύκτα. Ἀνωρθούντο ώς ἔμψυχοι καὶ κατεδίωκον τήν Φραγκογιαννού καὶ τήν ἑλιθοβόλουν, ώς να ἐσφενδονίζοντο ἀπό ἀοράτους τιμωρούς χειρας. Ή ἔνοχος γυνή εἶχε κρυφθῇ ἐκεῖ, μέ τήν ἑλπίδα ὅτι θά διέφευγε πρός καιρόν τούς ὄνυχας τῶν διωκτῶν της. Τό μέρος ἦτο σχεδόν ἄβατον. Τό Κακόρεμα ἐσχηματίζετο ἀπό ἔνα βράχον ἀπάτητον πρός δυνισμάς, καὶ ἀπό

ἔνα κρημνόν ἡ μίαν σάραν ὀλισθηράν ἐξ ἀνατολῶν. Κάτω εἰς τό βάθος ἀνέβλινζε το Γλυκονέρι. Δύο ἄντρα, μέ τό στόμιον πολὺ στενόν, ἔχασκον ἔνθεν καὶ ἔνθεν. Ἐκεῖ ἐκοιμᾶτο τήν νύκτα τήν ήμέραν κατήρχετο εἰς τήν Σκοτεινήν Σπηλιάν. Ή Χαδούλα εἶχε βαρυνθῆ τήν μονοτονίαν τῆς Σκοτεινῆς Σπηλιᾶς καὶ εἶχεν ὀρχίσει ν' ἀδυνατίζῃ πολὺ ἀπό τήν ἀνεπαρκῆ τροφήν. Ἐλαβεν ἀπόφασιν, ἀμα φέξῃ καλά, νά πάρη τό καλαθάκι της καὶ νά ἔξελθῃ ἀπό το ἄσυλόν της, ὅπως διευθυνθῆ πρός τόν “Αγιον Σώστην. Ἐκεῖ θα ἐξωμολογείτο ὅλα τά “πάθια της”. Καιρός μετανοίας πλέον....

“Υστερον ἀπ’ ολίγων λεπτῶν τής ὥρας κυνηγητόν, ἡ Φραγκογιαννού ἔφθασεν εἰς τήν τοποθεσίαν, τήν όποιαν ὁ Καμπαναχμάκης εἶχεν ὀνομάσει “το Μονοπάτι στο Κλῆμα”. Ἡτον βράχος εἰσέχων ἀποτόμως πρός τά ἔσω, σχηματίζων μικρόν ζύγωμα, κάτωθεν τοῦ ὅποιον ἔχασκεν ἡ ἄβυσσος, ἡ θάλασσα. Ἀνω τοῦ ζυγόματος τούτου ὑπήρχε πάτημα ἡμισείας παλάμης το πλάτος, ὅλον δέ τό πέραμα ἦτο τριδων ἡ τεσσάρων βημάτων. Ὄπως τό διέλθῃ τις, ἐπρεπε να πιασθῇ

ἀπό τον ἄνω βράχον, βλέπων πρός τὴν θάλασσαν, να πατή μέ τὴν πτέρναν καὶ νά βαδίζῃ ἐκ δεξιῶν πρός τὰ αριστερά. Ἡ ζωὴ του ἐκρέματο εἰς μίαν τρίχα.

Η Φραγκογιαννού ἔκαμε τὸν Σταυρὸν τῆς καὶ δέν ἐδίστασε. Οὔτε ὑπῆρχεν ἄλλη αἴρεσις ἢ προσφυγὴ. Δρόμος ἄλλος δέν ὑπῆρχεν ἐπάνω τοῦ βράχου. Η γυνὴ ἐπῆρε τὸ καλάθι τῆς εἰς τοὺς ὀδόντας, ἐπήδησεν ἀποφασιστικῶς καὶ διέβη αἰσίως τὸ φοβερὸν πέραμα.

Τέλος, ἔφθασεν εἰς τοῦ Πουλιοῦ τὴν Βρύση, ὅπως τὴν εἶχεν ονομάσει ὁ Καμπαναχμάκης. Ἅλλα δέν ἡσθάνετο ἀσφάλειαν, ἡ δύστηνος, καθημένη ἐκεῖ. Όθεν, μετ' ὀλίγα λεπτά ἐστηκώθη, ἐπῆρε τὸ καλάθι τῆς κι ἔτρεξε τὸν κατήφορον. Τώρα πλέον ἔπήγαινεν ἀποφασιστικῶς εἰς τὸν "Αη-Σώστην, εἰς τὸ Ἐρημητήριον. Καιρός ἦτο, ἀν ἐγλύτωνε, νά ἔξαγορεινθῇ τὰ κρίματά της εἰς τὸν Γέροντα, τὸν ἀσκητήν.

Εἰς ὀλίγα λεπτά τῆς ώρας κατῆλθε τὴν ἀκτήν κι ἔφθασεν εἰς τὰ χαλίκια τοῦ αἰγιαλοῦ, εἰς τὴν ὅμιον. Ἀντίκρυσε τὸν ἀλίκιτυπον βράχον, ἐπάνω

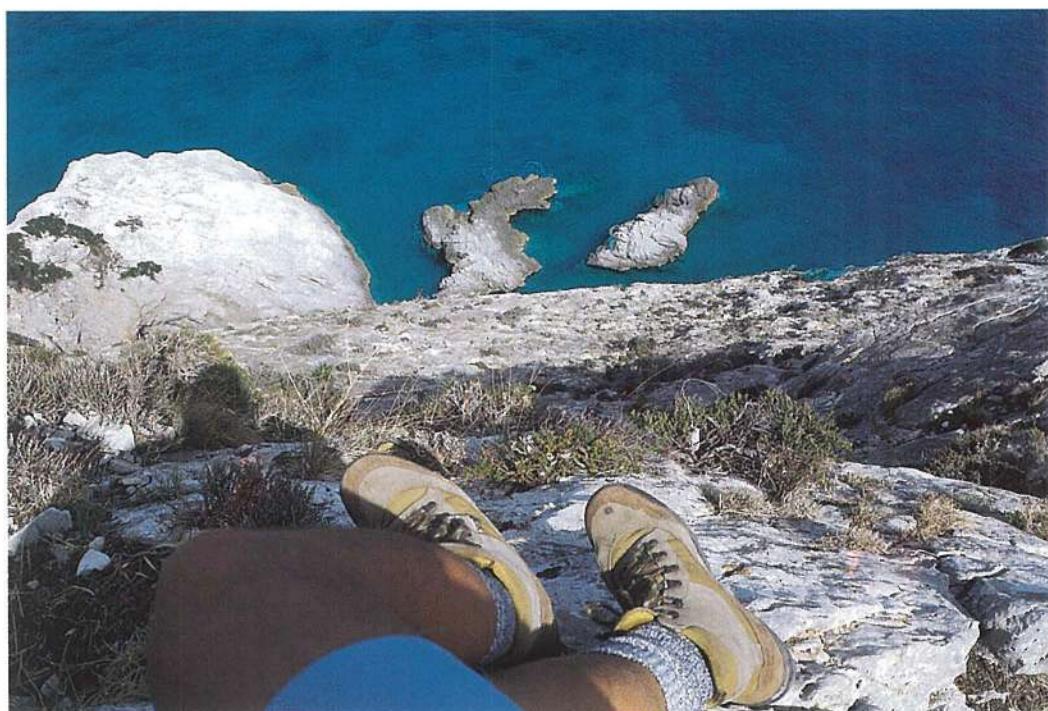
ἐις τὸν ὥποιον ἐφαίνετο ὁ παλαιός ναΐσκος τοῦ Ἀγίου Σώζοντας. Ο λαμπός τῆς ὅμιου, ὁ ἐνώνων τὸν μικρόν βράχον με τὴν στερεάν, μόλις ἀνεῖχεν ἔνα δάκτυλον ὑπεράνω τοῦ κύματος. Τώρα ἤρχε νά γίνεται πλημμύρα. Η Φραγκογιαννού ἐσταθή κι ἐδίστασε. "Τάχα δέν θά ξαναγίνη ρήχη σε λίγη ὥρα;" εἶπε. Τιατί νά βιαστῷ τώρα,

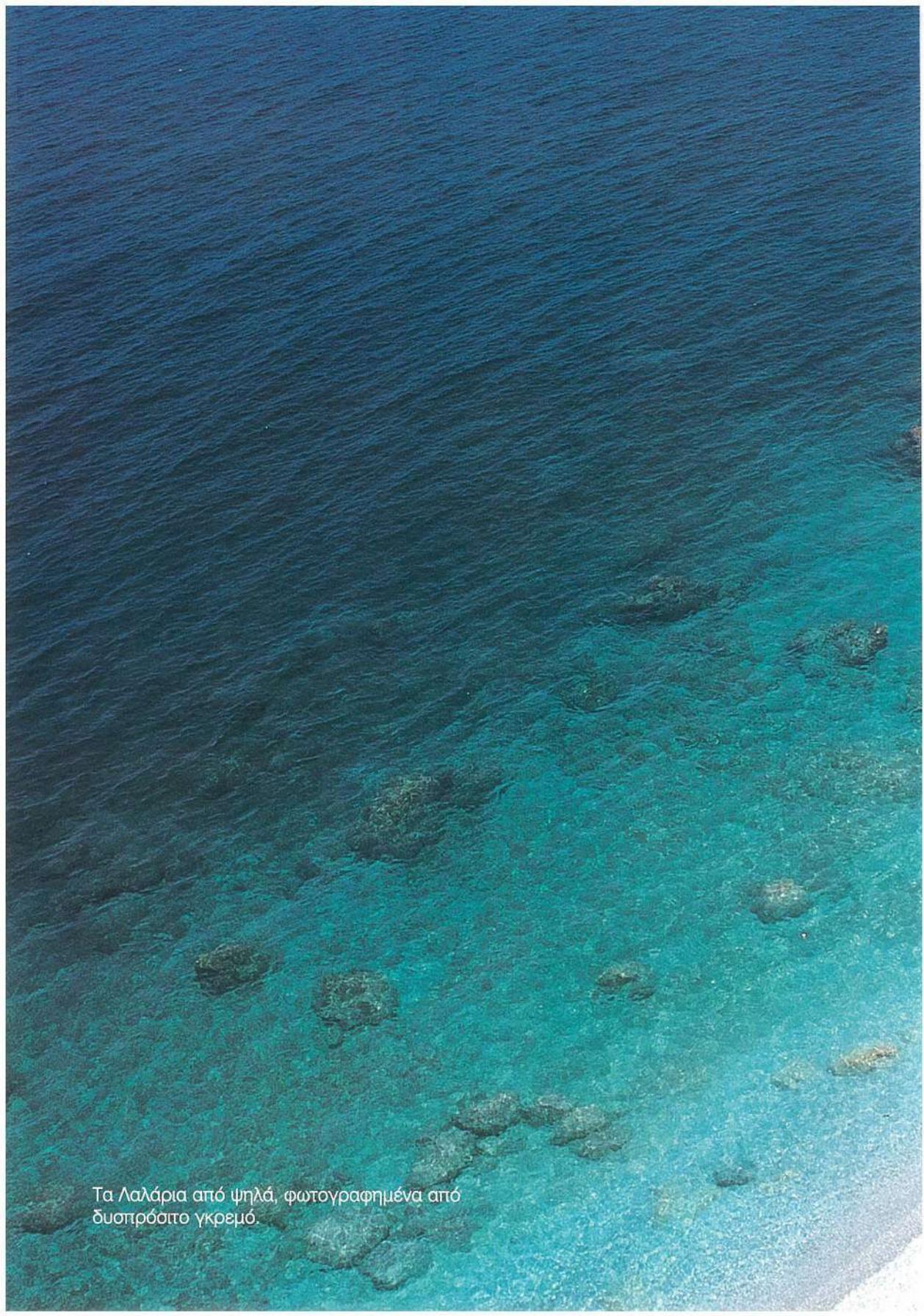

....ΕΠΑΤΕΙ ΕΠΙ ΤΗΣ

σάρας εις την βάσιν του κρημνού.

Το μονοπάτι στο Κλήμα, "..όπως το διέλθῃ τις, ἔπρεπε να πιασθή από τον ἄνω βράχον, βλέπων προς την θάλασσαν, να πατή με την πτέρναν και να βαδίζῃ εκ δεξιῶν προς τα αριστερά". (κάτω)

Τα Λαλάρια από ψηλά, φωτογραφημένα από δυστρόδοιτο γκρεμό.

Αντίκρυσε τον αλίκτυπον βράχον...

νά γίνω μούσκεμας"

Άλλα τήν ιδίαν στιγμήν ήκουσε θόρυβον όχι μικρόν ἐπί τοῦ κρημνοῦ. Δύο ἄντρες, ὁ εἰς στρατιωτικός, ὁ ἄλλος πολίτης, μέ δύο τουφέκια ἐπ' ὅμου, κατήρχοντο τρέχοντες τὸν κατήφορον.

Ἡ Φραγκογιαννού ἔτρεξεν, ἐκαμε τὸν Σταυρὸν τῆς κι ἐπάτησεν ἐπάνω εἰς τὸ πέραμα τῆς ἄμμου. ብάμμος ἦτον ὀλισθηρά. Τό κύμα ἀνήρχετο, ἐφούσκωνε. ብάμη δεν ὠπισθοδρόμησε. Δέν εἶχεν ἄλλην σανίδα σωτηρίας. Οὔτε αὐτήν τὴν παροῦσαν μάλιστα δέν εἶχε.

Το κύμα ἀνέβαινε, ἀνέβαινε. ብάμμος ἐνέδιδε. Οἱ πόδες τῆς ἐγλυστροῦσαν.

Ὁ βράχος τοῦ Ἀγίου Σώζοντος ἀπείχε περὶ τὰς δώδεκα ὀργυιάς ἀπό τὴν ἀκτήν. ብάμμος, τό πέραμα, θά ἡτο πλέον ἡ πεντήκοντα βῆμάτων τὸ μήκος.

Το κύμα τὴν ἔφθασεν ἔως τὸ γόνυ, εἴτα ὡς τὴν μέσην. ብάμμος ἐγλυστροῦσε. Ἐγίνετο βάλτος, λάκκος. Το κύμα ἀνήλθεν ἔως τὸ στέρνον τῆς. ብάμματα ἀπό τὸν "Ἀη-Σώστην.

Δέν εἶχε πλέον ἔδαφος νά πατήσῃ. Ἐγονάτισεν. Εἰς τὸ στόμα τῆς εισήρχετο τὸ ἀλμυρόν καὶ πικρόν ὕδωρ.

Τά κύματα ἐφούσκωναν ἀγρίως, ὡς να είχον πάθος. Ἐκάλυψαν τοὺς μυκτῆρας καὶ τὰ ὤτα τῆς. Τὴν στιγμήν ἐκείνην τὸ βλέμμα τῆς Φραγκογιαννοῦ ἀντίκρυσε τὸ Μποστάνι, τὴν ἔρημον βορειοδυτικήν ἀκτήν ὅπου τῆς εἶχον δῶσει ὡς προίκα ἔνα ἀγρόν, ὅταν νεάνιδα τὴν ὑπάνδρευσαν καὶ τὴν ἐκουκούλλωσαν καὶ τὴν ἔκαμαν νύφην οἱ γονεῖς τῆς.

"Ω! Νά τό προικιό μου!" εἶπε

Αὐταί ὑπήρξαν αἱ τελευταῖαι λέξεις τῆς. ብάμματα ἀνέβαινεν, ἀνέβαινε. Η γραία Χαδούλα εὗρε τὸν θάνατον εἰς τὸ πέραμα τοῦ Ἀγίου Σώστη, εἰς τὸν λαιμόν τὸν ἐνώνοντα τὸν βράχον τοῦ Ἐρημητηρίου μέ τὴν ξηράν, εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου μεταξύ τῆς Θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης δικαιοσύνης.

Βιβλιογραφικές παραπομπές

1.B. Γαβριηλίδης:Α. Μωραΐτιδης-από Ιω.

Φραγκούλα:Νοσταλγικός περίπατος στο νησί των δυο Αλεξανδρών τη Σκιάθου.

2.A. Παπαδιαμάντη: Η Φόνισσα, εκδ. ERGO-2001

3.Γ. Αποστολίδης: Τα περί της νήσου Σκιάθου, από Ιω. Φραγκούλα ο.π.

4. A. Παπαδιαμάντη. Η Φόνισσα, εκδ. Γράμματα 1992

Η ΓΡΑΙΑ ΧΑΔΟΥΛΑ εύρε τον θάνατον εις το πέραμα του Αγίου Σώστη, εις τον λαιμόν τον ενώνοντα τον βράχον του Ερημητηρίου με την ξηράν, εις το ήμισυ του δρόμου μεταξύ θείας και ανθρώπινης διακιοσύνης.

5.Γ. Βαλέτα:Παπαδιαμάντης, η ξωή,το έργο, η εποχή του-εκδ. οίκος Βίβλος 1955).

6. A. Μωραϊτίδη: "Με του Βορηά τα κύματα" Γεωργίου Α. Ρήγα Οικονόμου, "Σκιάθου Λαϊκός πολιτισμός", από Ιω. Φραγκούλα ο.π.

7.Α. Παπαδιαμάντη: Φορτωμένα Κόκκαλα, εκδ., Δόμος

και τελικά να υλοποιήσουμε αυτό το άρθρο.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

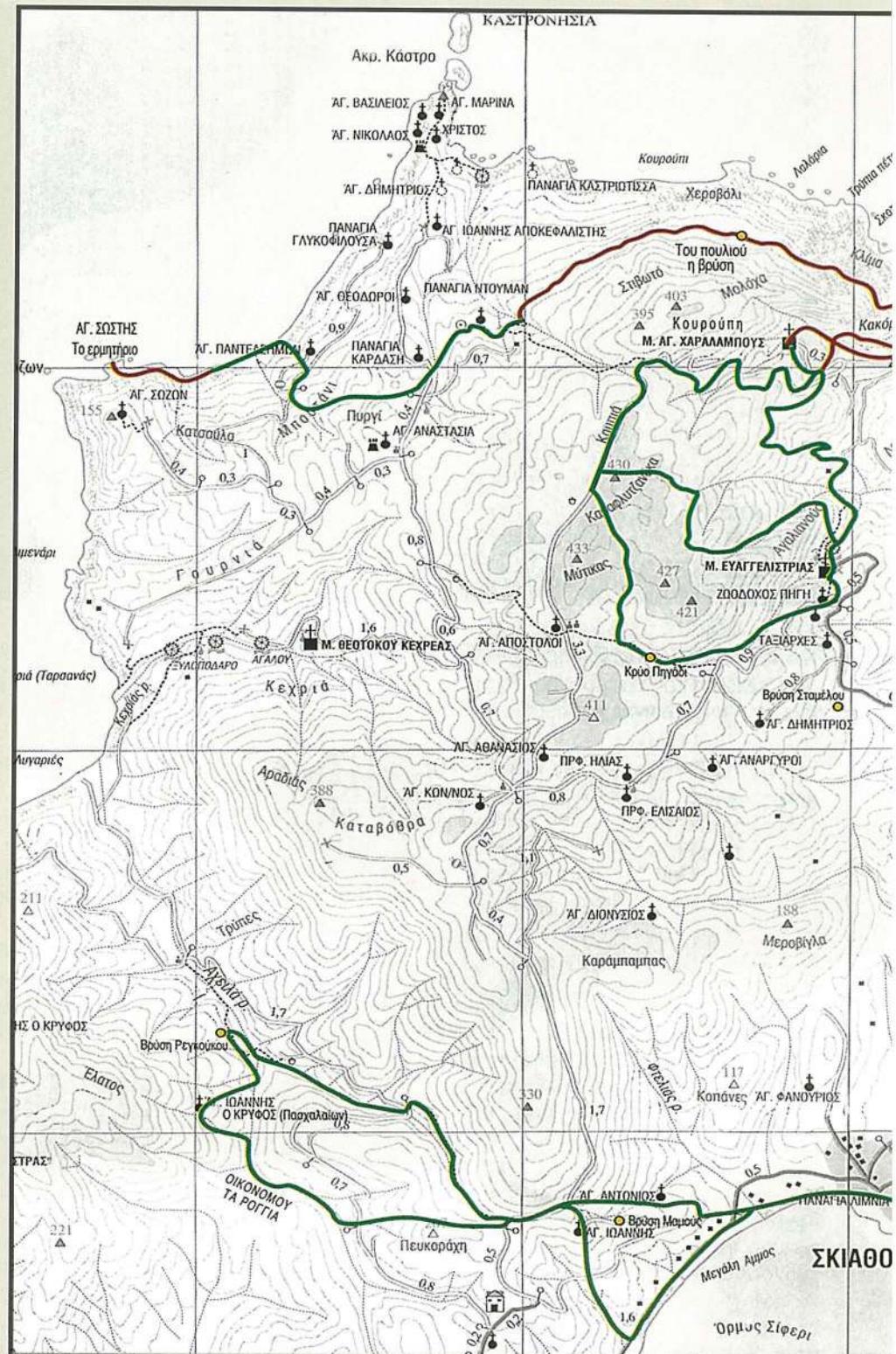
- ♦ Γ. Μάγγος, Φωτογραφικό οδοιπορικό, Α. Παπαδιαμάντη Η Φόνισσα, εκδ. ERGO, Αθήνα 2001.
- ♦ I.N. Φραγκούλας, ΣΚΙΑΘΙΤΙΚΑ Α'. ΙΣΤΟ-ΡΙΑ ΤΗΣ ΣΚΙΑΘΟΥ, εκδ. ΙΩΛΚΟΣ, Αθήνα 1978.
- ♦ I.N. Φραγκούλας, Νοσταλγικός περίπτατος στο νησί των Αλεξανδρων, τη Σκιάθο, εκδ. τρίτη, ΙΩΛΚΟΣ, 1999
- ♦ I.N. Φραγκούλας, ΣΚΙΑΘΟΣ ΤΟ ΝΗΣΙ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ, εκδ. ΩΡΕΣ, Βόλος 1997
- ♦ Μιχ. Περάνθης, Ο ΚΟΣΜΟΚΑΛΟΓΕΡΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ, ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ “ΕΣΤΙΑΣ”, Δέκατη έκδοση, Αθήνα 1994
- ♦ Α. Παπαδιαμάντης, Τα Καστρινά (διηγήματα), ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ Δ.Ε, 1998.
- ♦ I.N. Φραγκούλας, ΑΞΙΟΛΟΓΕΣ ΤΟΠΟΘΕΣΙΕΣ ΣΤΟ ΝΗΣΙ ΤΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ, εκδ. ΩΡΕΣ, Βόλος 1995.

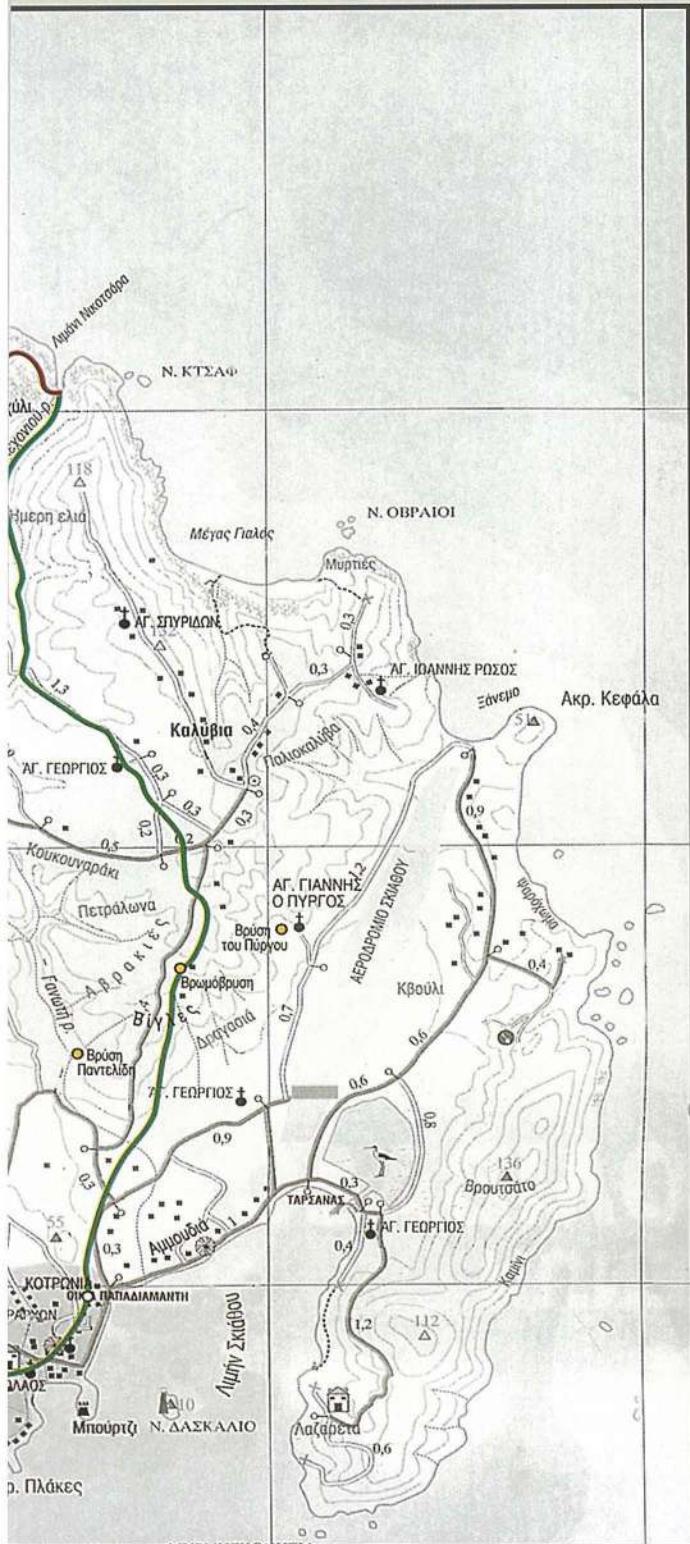
Ενχαριστούμε θεομά:

- Τον Δήμο Σκιάθου για το ενδιαφέρον και τη στήριξη του άρθρου μας.

- Την Αλεξάνδρα και τον Νίκο Ρηγανά για τη θερμότατη φιλία και φιλοξενία τους, τις πληροφορίες και τον χρόνο που μας διέθεσαν.
(Τηλ. 24270/21756, 6972/925363)

Τέλος ιδιαίτερα ευχαριστούμε, τον αγαπητό φίλο Γιάννη Μάγγο. Χάρη στη δική του αρχική ιδέα, τις πολύχρονες προσπάθειες, το εξαίσιο φωτογραφικό υλικό και τον άφθονο χρόνο που διέθεσε για μας κατέστη δυνατόν να γνωρίσουμε την αθέατη συναρπαστική πλευρά της Σκιάθου, να έρθουμε πιο κοντά στην Παπαδιαμαντική φιλοσοφία και σκέψη

ΧΑΡΤΗΣ ΜΕ ΤΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΤΗΣ ΦΟΝΙΣΣΑΣ

ΔΙΑΔΡΟΜΗ ΜΕ ΣΧΕΤΙΚΗ ΕΥΚΟΛΙΑ

ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΗ ΔΙΑΔΡΟΜΗ

Χάρτης σχεδιασμένος από τις ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΝΑΒΑΣΗ, που περιλαμβάνεται στο βιβλίο Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη "Η Φόνισσα" από τις εκδόσεις ERGO.